

**HET
HOORT
ERBIJ!**

*'IK SCHRIK ER VOORAL VAN DAT ANNO 2022
HET NOG STEEDS EEN TABOE IS OM DIT
GOED BESPREEKBAAR TE MAKEN: VAN HET
MAATSCHAPPELIJK WERK TOT HET ONDERWIJS.
EN DAT HIER NOG STEEDS WEINIG AAN WORDT
GEDAAN VOOR MIJN GEVOEL'*

MAAK HET BESPREEKBAAR!

JONGEREN (16-24 JAAR) EN HUN BEHOEFTE AAN
SEKSUELE VORMING IN HET JONGEREN- EN
STRAATHOEKWERK

Auteurs Marte Wiersma, Aron Leijenhorst, Maisha van Pinxteren, Mai Groenevelt
Lectoraat Jeugd en Samenleving
Soort object Onderzoeksrapport
Datum Januari 2024

IS TOT STAND GEKOMEN DOOR:

Samen kom je verder.

Dit onderzoek is medegefinancierd door Regieorgaan SIA, onderdeel van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO)

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	4
2	WAT ZIJN DE ERVARINGEN VAN JONGEREN MET RELATIES EN (ONLINE) SEKSUALITEIT?	10
3	WELKE THEMA'S VINDEN JONGEREN BELANGRIJK WANNEER HET GAAT OVER SEKSUELE VORMING?	12
4	WAAR VINDEN JONGEREN INFORMATIE OVER SEKSUALITEIT, INTIMITEIT EN RELATIES?	19
5	WAT ZIJN DE BEHOEFTE VAN JONGEREN OMTRENT SEKSUELE VORMING?	26
6	CONCLUSIE	31
	DANKWOORD	33
	LITERATUUR	34

1 INLEIDING

In deze rapportage worden de resultaten gepresenteerd uit enquêtes en focusgroepen met jongeren die zijn afgenomen in het kader van het onderzoeksproject Het Hoort Erbij! Dit is een tweejarig onderzoek uitgevoerd door de lectoraten Jeugd en Samenleving en Empowerment & Professionalisering van Hogeschool Inholland in samenwerking met diverse praktijkpartners in het jongeren- en straathoekwerk uit Amsterdam, Zaandam en Haarlem en landelijke kennispartners (Rutgers, Qpido en BVJong). Dit onderzoek is medegefinancierd door Regieorgaan SIA, onderdeel van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO).

Het doel van dit onderzoek is het verkennen van strategieën waarmee het jongeren- en straathoekwerk op een positieve, bekrachtigende manier met jongeren kan werken aan hun seksuele vorming. Door middel van ontwerpgericht onderzoek is in kaart gebracht hoe het jongeren- en straathoekwerk aandacht besteedt aan seksuele vorming, wat de ondersteuningsbehoeften zijn van jongeren die gebruikmaken van deze voorzieningen en welke behoeften aan deskundigheidsbevordering professionals hebben. Daarnaast zijn een aantal 'good practices' geïnventariseerd en is samen met praktijkprofessionals gewerkt aan de ontwikkeling van passende handvatten of instrumenten om seksualiteit op een positieve en diversiteits sensitieve manier te bespreken met jongeren. Uiteindelijk is er een principiële werkzaam instrumentarium ontwikkeld waarmee de beroepspraktijk van het jongeren- en straathoekwerk kan worden versterkt.¹

Dit rapport beschrijft de ondersteuningsbehoeften van jongeren tussen 16 en 24 jaar op het gebied van seksualiteit, intimiteit en relaties en welke rol het jongeren- en straathoekwerk hierin kan spelen.

ACHTERGROND ONDERZOEK

Al langer is bekend dat aandacht voor het leefgebied seksualiteit in zorg- en welzijnsorganisaties over het algemeen zeer beperkt is (Picavet et al., 2012a; Picavet & Zuidewind, 2012b; Van Dijk & Van de Walle, 2012; Van Gelderen & Bender, 2012; Van Lunsen, 2014; Van Eijk & Kuyper, 2017). Daarbij blijkt uit (inter)nationaal onderzoek dat professionals handelingsverlegenheid ervaren in relatie tot seksualiteit (Heemelaar, 2013; Höing et al., 2017; Lavie-Ajayi, 2020; Picavet et al., 2012a; Picavet & Zuidewind, 2012b; Van Dijk & Van de Walle, 2012; Van Gelderen & Bender, 2012; Van Lunsen, 2014; Van Eijk & Kuyper, 2017). Deze handelingsverlegenheid heeft te maken met een gebrek aan kennis en handvatten om seksualiteit en relatievorming bespreekbaar

te maken en adequaat te kunnen reageren op seksueel gedrag (Schaafsma, 2019; Van der Vlugt, 2016; Lavie-Ajayi, 2020). Daarnaast is een veelgehoorde oorzaak de schaamte en het taboe dat rust op seksualiteit (Heemelaar, 2013; Schaafsma, 2019). Dit geldt in het bijzonder voor positieve aspecten van seksualiteit, die weinig aandacht krijgen in de scholing en deskundigheidsbevordering van (toekomstige) professionals (Dodd & Tolman, 2017; Dunk-West, 2013). Het bespreken van seksualiteit met jongeren wordt bovendien als controversieel ervaren (Brandon-Friedman, 2019) of er wordt verondersteld dat jongeren hier simpelweg nog niet aan toe zijn (Schaafsma, 2019).

Bekend is echter dat de seksuele ontwikkeling van jongeren in de adolescentiefase in een stroomversnelling komt. Jongeren krijgen meer interesse in seks, beginnen te experimenteren en gaan zelfstandig op zoek naar informatie over seksualiteit via sociale media, televisie of leeftijdgenoten (Heemelaar, 2013; Schaafsma, 2019; Shoveller et al., 2004; Van der Vlugt, 2016). Ze maken zich in deze periode tegelijkertijd langzaam los van hun ouders (Arnett, 2001; Naber & Meijer, 2019; Van der Vlugt, 2016). Omdat ze zelf niet altijd accurate of toereikende antwoorden vinden, is het belangrijk dat er volwassenen beschikbaar zijn die vragen van jongeren op het gebied van seks en relaties kunnen adresseren en jongeren kunnen helpen aan goede en diverse informatie (Van der Vlugt, 2016; Shoveller et al., 2004).

De verantwoordelijkheid voor het verzorgen van seksuele voorlichting is formeel belegd in het primair en voortgezet onderwijs en het mbo. Jongeren brengen echter ook veel tijd buiten school door. Juist professionals die jongeren op straat en in hun vrije tijd begeleiden kunnen een belangrijke ondersteunende functie hebben in de seksuele opvoeding van in het bijzonder kwetsbare jongeren (Schaafsma, 2019; Van der Vlugt in Höing et al., 2017). Sinds de transformatie in het jeugd domein (vanaf 2015) worden het jongerenwerk en straathoekwerk gezien als lokale sleutelpartijen in de laagdrempelige, pedagogische begeleiding van jongeren, naast school en organisaties voor sport en cultuur. Praktijkorganisaties in het jongeren- en straathoekwerk geven echter aan dat seksuele en relationele vorming nog onvoldoende aan bod komt. Dit onderzoek beoogt hierin verandering te brengen. De volgende onderzoeksvraag staat centraal:

Hoe kan het jongeren- en straathoekwerk structureel bijdragen aan een positieve seksuele en relationele vorming van jongeren tussen 10 en 24 jaar op een diversiteitsensitieve manier die aansluit bij hun (online) leefwereld?

De eerste fase van het onderzoek betreft een verkenning van de huidige praktijk van het jongeren- en straathoekwerk. Er is in kaart gebracht hoe jongeren- en straathoekwerkers aandacht besteden aan seksuele en relationele vorming en wat hun behoeften aan deskundigheidsbevordering zijn. Daarnaast is aan jongeren tussen 16 en 24 jaar gevraagd welke ondersteuningsbehoeften zij hebben op het gebied van seksualiteit, intimiteit en relaties en welke rol het jongeren- en straathoekwerk hierin zou kunnen spelen. Jongeren zijn bevroegd omdat het belangrijk is dat de ontwikkelingen in dit project aansluiten bij hun behoeften en (online) leefwereld.

Deze rapportage presenteert de resultaten van de verkenning onder jongeren, de volgende deelvragen zijn leidend:

- ▼ Welke thema's vinden jongeren belangrijk wanneer het gaat over seksuele vorming?
- ▼ Waar vinden jongeren hun informatie over seksualiteit, intimiteit en relaties?
- ▼ Wat zijn de behoeften van jongeren omtrent seksuele vorming en welke rol kan het jongeren- en straathoekwerk daarin spelen?

Met **seksuele vorming** wordt het leerproces bedoeld waarbij kinderen en jongeren informatie krijgen en attitudes, overtuigingen en waarden ontwikkelen over relaties, seksualiteit, intimiteit en identiteit. Deze seksuele vorming heeft tot doel kinderen en jongeren te ondersteunen en te beschermen in hun seksuele ontwikkeling (Van der Vlugt, 2016).

Vanwege de behoefte aan inzicht in een diversiteit aan doelgroepen en uitvoeringspraktijken is het onderzoek uitgevoerd in een grootstedelijke context (Amsterdam en Zaandam) en een middelgrote stad (Haarlem).

METHODEN

Om zicht te krijgen op de ondersteuningsbehoeften van jongeren op het gebied van seksuele vorming in het jongeren- en straathoekwerk is kwantitatief en kwalitatief onderzoek uitgevoerd.

KWANTITATIEF

Het kwantitatieve deelonderzoek bestaat uit de afname van een enquête: een online, gestructureerde vragenlijst voor jongeren van 16 tot 24 jaar, die in beeld zijn bij de betrokken organisaties voor jongeren- en staathoekwerk.

INSTRUMENTARIUM

Doelstelling van de enquête is zicht krijgen op de ondersteuningsbehoeften van jongeren tussen 16 en 24 jaar op het gebied van seksualiteit en relaties. Dit onderzoek sluit in hoofdlijnen aan bij het onderzoek *Seks onder je 25e* (De Graaf et al., 2017). Dit is een grootschalig onderzoek naar de seksuele gezondheid van jongeren tussen 12 en 25 jaar uitgevoerd door kenniscentrum Rutgers en Soa Aids Nederland in samenwerking met de GGD'en.

De enquête is ontwikkeld door docent-onderzoekers van het Lectoraat Jeugd en Samenleving van Hogeschool Inholland met ondersteuning van kenniscentrum Rutgers. Voorafgaand aan de dataverzameling is de vragenlijst voor feedback voorgelegd aan de deelnemende praktijkorganisaties.

In de enquête zijn de volgende thema's en concepten geoperationaliseerd:

- ▼ geslacht, leeftijd, opleiding, etniciteit, religie;
- ▼ seksuele oriëntatie: aantrekking, gedrag en zelfbenoeming;
- ▼ verliefdheid en verkering, seksuele ervaring en motieven;
- ▼ opvattingen over seks en genderrollen;
- ▼ sexting, datingapps en pornogebruik;
- ▼ kennis, informatiegebruik, sociale steun bij vragen op seksueel gebied;
- ▼ praten over seks met ouders, vrienden en jongeren- en straathoekwerkers;
- ▼ inhoud en waardering van seksuele vorming op school en in het jongeren- en straathoekwerk.

WERVING, RESPONS EN AFNAME

De enquêtes zijn afgenomen in de periode mei 2022 tot september 2022. De respondenten zijn geworven via de deelnemende jongeren- en straathoekwerkorganisaties. Dit zijn Stichting DOCK (Amsterdam en Zaandam), perMens (Amsterdam en Haarlem), The Mall Jongerenwerk Amsterdam, Dynamo Amsterdam, Buurts Haarlem en Straathoekwerk Zaanstad. Professionals van de organisaties fungeerden als tussenpersonen in de werving van jongeren: zij verspreiden het speciaal ontwikkelde wervingsmateriaal. Er is gestreefd naar tien ingevulde enquêtes per organisatie.

In de enquête konden de jongeren hun interesse kenbaar maken voor deelname aan een verdiepende focusgroep, geleid door studenten van Hogeschool Inholland.

De enquêtes zijn afgenomen onder toezicht van professionals van de praktijkorganisaties om te waarborgen dat ze volledig en serieus werden ingevuld. Voor professionals is een draaiboek ontwikkeld met daarin informatie over het afnemen van de enquête, o.a. het tekenen van een toestemmingsformulier, de privacy van jongeren en het recht om te allen tijde om te stoppen met invullen zonder opgave van reden.

Er is gebruikgemaakt van Qualtrics-websoftware. Om privacyredenen is gekozen voor een algemene invullink in plaats van het versturen van geïndividualiseerde links naar de jongeren. De jongeren konden anoniem deelnemen aan de enquête. Er is niet gevraagd naar herleidbare persoonsgegevens.

Voorafgaand aan het invullen van de enquête zijn de jongeren geïnformeerd over het doel van het onderzoek, de thema's die werden uitgevraagd en over hun recht om op elk moment, zonder opgave van reden, te stoppen. Voor hun deelname aan het onderzoek zijn de jongeren expliciet gevraagd om geïnformeerde toestemming. Om te verklaren dat ze de informatie hadden begrepen en hiermee akkoord gingen moesten ze een vakje aanvinken. De jongeren ontvingen een cadeaubon ter waarde van €10,- voor het invullen van de enquête.

STEEKPROEF

In totaal startten 102 jongeren met het invullen van de enquête. De uiteindelijke opgeschoonde steekproef omvat 85 volledig ingevulde enquêtes van ongeveer evenveel mannen (n=39) als vrouwen (n=42) en enkele jongeren (n=4) die zich identificeren als non-binair.

- ▼ **Herkomst:** 85,9 procent van de jongeren is in Nederland geboren. Voor 72,9 procent geldt dat een of beide ouders zijn geboren in het buitenland waarvan de meerderheid komt uit de klassieke migratielanden, te weten: Turkije, Marokko, Suriname, Indonesië en de Nederlandse Cariben.
- ▼ **Opleiding:** 85,8 procent van de jongeren volgt een opleiding. 12,9 procent zit op het vmbo, 12,9 procent op havo of vwo, 37,6 procent op het mbo en 22,4 procent volgt een hogere beroepsopleiding of universitaire studie.
- ▼ **Geloof:** 76,5 procent van de jongeren is gelovig, waarvan 61,2 procent islamitisch en 8,2 procent christelijk en enkelen zijn boeddhistisch, joods of spiritueel. Voor 70,6 procent van de gelovige jongeren is hun geloof belangrijk.
- ▼ **Seksuele oriëntatie:** 84,7 procent van de jongeren ziet zichzelf als heteroseksueel. De overige jongeren (n=10) zien zichzelf als lesbisch, biseksueel, panseksueel, queer of bicurious. Enkelen willen het niet zeggen of weten het nog niet.

UITGEVOERDE ANALYSES

Vanwege de kleine omvang van de steekproef is gebruikgemaakt van beschrijvende statistiek. De resultaten worden weergegeven als percentages in grafieken en tabellen. Deze laten in een oogopslag zien wat de score is van bepaalde antwoordcategorieën en of er verschillen zijn tussen groepen (bijvoorbeeld op basis van leeftijd of sekse). In deze rapportage wordt hoofdzakelijk ingegaan op verschillen tussen jongeren op basis van sekse (jongens en meisjes). Jongeren die zich identificeren als non-binair (n=4) zijn vanwege het kleine aantal niet meegenomen in deze analyses. Wanneer er gerapporteerd wordt over de totale dataset zijn de non-binaire jongeren wel meegenomen.

KWALITATIEF

Het kwalitatieve deelonderzoek bestaat uit zes focusgroepen met jongeren tussen 16 en 24 jaar. In de eerste plaats drie focusgroepen met jongeren die bekend zijn met het jongeren- en straathoekwerk. Daarnaast zijn drie focusgroepen gehouden met studenten van de opleidingen Social Work en Pedagogiek van Hogeschool Inholland. De studenten zijn bevroegd omdat zij

kunnen aangeven in hoeverre ze zich voorbereid voelen om als toekomstig professional met jongeren over seksualiteit te praten. Bovendien behoort de meerderheid van de studenten nog tot de jongerendoelgroep waar dit onderzoek zich op richt.

INSTRUMENTARIUM

Doelstelling van de focusgroepen is een beeld krijgen van de ondersteuningsbehoeften van jongeren tussen 16 en 24 jaar op het gebied van seksualiteit, intimiteit en relaties. Met ondersteuning van kenniscentrum Rutgers is een gesprekshandleiding ontwikkeld door docent-onderzoekers van het Lectoraat Jeugd en Samenleving van Hogeschool Inholland. Voorafgaand aan de afname is deze handleiding voorgelegd aan de wetenschappelijke adviescommissie van het onderzoeksproject.

De volgende onderwerpen kwamen aan bod:

- ▼ Waar vinden jongeren informatie over de thema's?
- ▼ Welke subthema's krijgen (on)voldoende aandacht?
- ▼ Moet het jongeren- of straathoekwerk ondersteunen op dit gebied en hoe?
- ▼ Welke identiteitskenmerken (gender, sekse, seksuele oriëntatie, religieuze of culturele identiteit, economische klasse, opleidingsachtergrond, of je uit dezelfde buurt komt) zijn van belang bij begeleiding door jongeren- of straathoekwerkers?

Subthema's

- ▼ verliefdheid en relaties
- ▼ de pil en andere anticonceptie
- ▼ zwangerschap, kinderen krijgen en abortus
- ▼ soa – zoals chlamydia en hiv
- ▼ seks tegen je wil en toestemming
- ▼ de leuke kanten van seks
- ▼ seksuele diversiteit en gender
- ▼ het versturen van naaktfoto's en seksfilmpjes
- ▼ seks op televisie of online

Aan studenten zijn nog een aantal vragen gesteld over de aandacht die besteed wordt aan seksualiteit, intimiteit en relaties in de opleidingen Social Work en Pedagogiek. En in hoeverre zij zich bekwaam voelen om als professional met jongeren over deze onderwerpen te praten.

WERVING, RESPONS EN AFNAME

De jongeren die bekend zijn met het jongeren- of straathoekwerk zijn geworven via de praktijkpartners in Haarlem, Zaanstad en Amsterdam. Dit zijn Stichting DOCK (Amsterdam en Zaanstad), perMens (Amsterdam en Haarlem), The Mall Jongerenwerk Amsterdam, Dynamo Amsterdam, Buurts Haarlem en Straathoekwerk Zaanstad. In elke stad vond één focusgroep plaats waaraan een mix van jongeren uit de praktijken in die plaats hebben deelgenomen. De focusgroepen met studenten van de opleidingen Social Work en Pedagogiek van Hogeschool Inholland vonden plaats in Amsterdam en Alkmaar. De opleiding Social Work wordt namelijk zowel in Amsterdam als in Alkmaar aangeboden. Door deze spreiding in locaties en achtergronden van respondenten is geprobeerd om jongeren uit diverse contexten te vertegenwoordigen in de focusgroepen.

De focusgroepen vonden plaats in de periode mei tot juli 2022 en zijn geleid door zes vierdejaars studenten van de opleidingen Social Work en Pedagogiek. De werving van deze studentonderzoekers verliep via de opleidingen. De keuze voor de inzet van studentonderzoekers is bewust gemaakt omdat uit onderzoek (Cense et al., 2019) blijkt dat jongeren met leeftijdgenoten vrijer over gevoelige onderwerpen praten. Voorafgaand aan de focusgroepen zijn de studentonderzoekers getraind door de onderzoekers van het project in het leiden van focusgroepen. De studentonderzoekers werkten in tweetallen waarbij een student gespreksleider was en de ander notulist en ondersteuner. Bij elke locatie was een onderzoeker aanwezig als achterwacht om te helpen met de voorbereiding, vragen te beantwoorden of ondersteuning te bieden indien nodig.

Voorafgaand aan deelname aan de focusgroepen zijn de jongeren geïnformeerd door middel van een informatiebrief over het doel van het onderzoek, de thema's die werden uitgevraagd en over hun recht om op elk moment, zonder opgave van reden, te stoppen. Ook is aan jongeren gevraagd om geïnformeerde toestemming te geven voor hun deelname aan de focusgroep door middel van het ondertekenen van een toestemmingsformulier. De jongeren ontvingen een cadeaubon ter waarde van €15,- voor hun deelname aan de focusgroep.

In totaal hebben 34 respondenten deelgenomen, waarvan 20 vrouwen en 14 mannen. Aan de focusgroepen met jongeren bekend bij de jongeren- en straathoekwerkorganisaties hebben negentien jongeren deelgenomen, waarvan tien vrouwen en negen mannen. De leeftijden liepen uiteen van 17 tot 24 jaar oud. Aan de focusgroepen met studenten hebben vijftien respondenten deelgenomen, waarvan tien vrouwen en vijf mannen. De leeftijden van de studenten liepen uiteen van 18 tot 23 jaar oud.

VERWERKING EN ANALYSE

De groeps gesprekken zijn opgenomen, getranscribeerd en vervolgens anoniem verwerkt. Aangezien het hoofddoel was om een diversiteit aan opvattingen in de data te waarborgen, zijn de uitkomsten van de focusgroepen samengevoegd. In de rapportage van de resultaten is geen onderscheid gemaakt tussen de jongeren bekend met het jongeren- of straathoekwerk en de studenten. In enkele gevallen wordt aangegeven of de voorbeelden uit de data van jongeren of studenten afkomstig zijn.

LEESWIJZER

Het rapport is als volgt opgebouwd: het tweede hoofdstuk geeft inzicht in de ervaringen van jongeren met relaties en seksualiteit. Het derde hoofdstuk geeft een beschrijving van de thema's die jongeren belangrijk vinden wanneer het gaat over seksuele vorming. Hoofdstuk vier beschrijft waar jongeren informatie vandaan halen en advies krijgen over seksualiteit, intimiteit en relaties. Hoofdstuk vijf bespreekt welke behoeften jongeren hebben aan seksuele vorming en welke rol het jongeren- en straathoekwerk hierin kan spelen. Hoofdstuk zes bestaat uit de conclusie en daaruit volgende aanbevelingen voor de praktijk van het jongeren- en straathoekwerk.

2 WAT ZIJN DE ERVARINGEN VAN JONGEREN MET RELATIES EN (ONLINE) SEKSUALITEIT?

Om een beeld te krijgen van de rol die seksualiteit speelt in de leefwereld van jongeren is in de enquête gevraagd naar hun ervaringen met relaties en verschillende vormen van (online) seks.

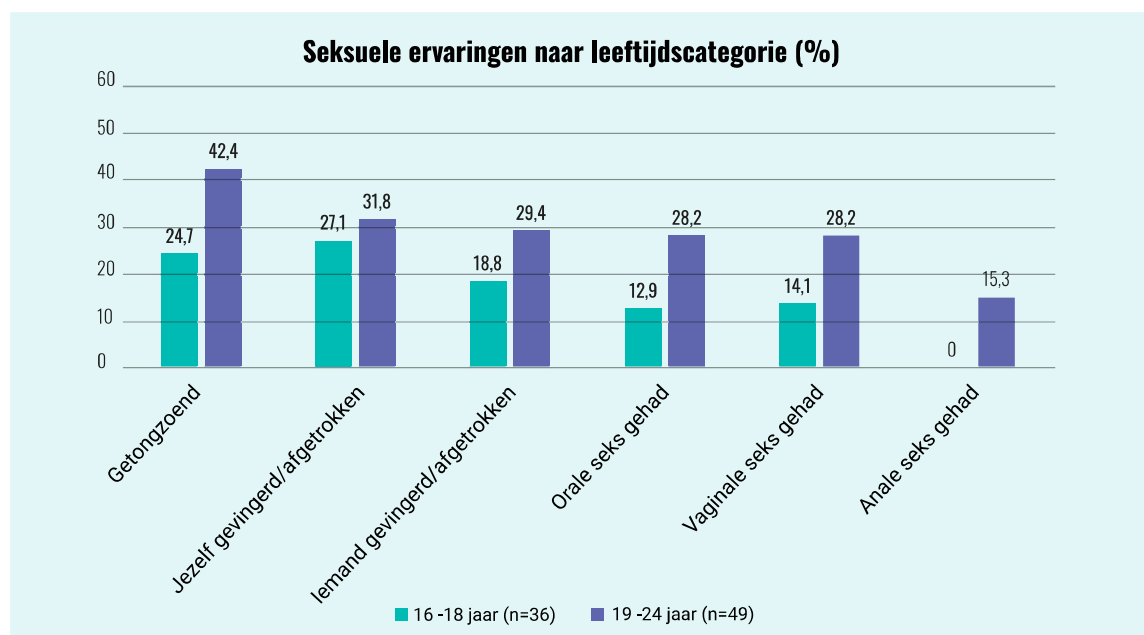
RELATIE(STATUS) EN TEVREDENHEID MET RELATIE

Aan alle 85 jongeren is gevraagd of ze wel eens een relatie hebben gehad en of ze op dat moment een relatie hebben. 68,2% van de jongeren heeft wel eens een relatie gehad. Het gaat om 20,7% van de 16- en 17-jarigen en 79,3% van de 18 tot 23- jarigen.

27,1% van de jongeren heeft een relatie op het moment dat ze de enquête invulden, zeven jongens en veertien meisjes. Het gaat overwegend over heteroseksuele relaties met uitzondering van twee jongeren die een relatie hebben met iemand die zich geen meisje of jongen voelt. De overgrote meerderheid is tevreden of erg tevreden met hun relatie.

ERVARINGEN MET SEKSUALITEIT

Figuur 1 geeft inzicht in de ervaringen van jongeren met zoenen en verschillende vormen van seks. 52,9% van de jongeren heeft wel eens seks gehad. Onder seks wordt verstaan: elkaar vingeren of aftrekken, vaginale seks, orale of anale seks. 48,2% heeft wel eens manuele seks

Figuur 1 Seksuele ervaringen

gehad, 41,1% orale seks en 42,3% heeft wel eens vaginale seks gehad. Er is niet veel verschil te zien tussen de seksuele ervaringen van jongens en meisjes, behalve dat meer meisjes (n=32) dan jongens (n=21) hebben gezoend. Van de dertien jongeren die wel eens anale seks hebben gehad gaat het om zeven meisjes, vier jongens en twee non-binaire jongeren.

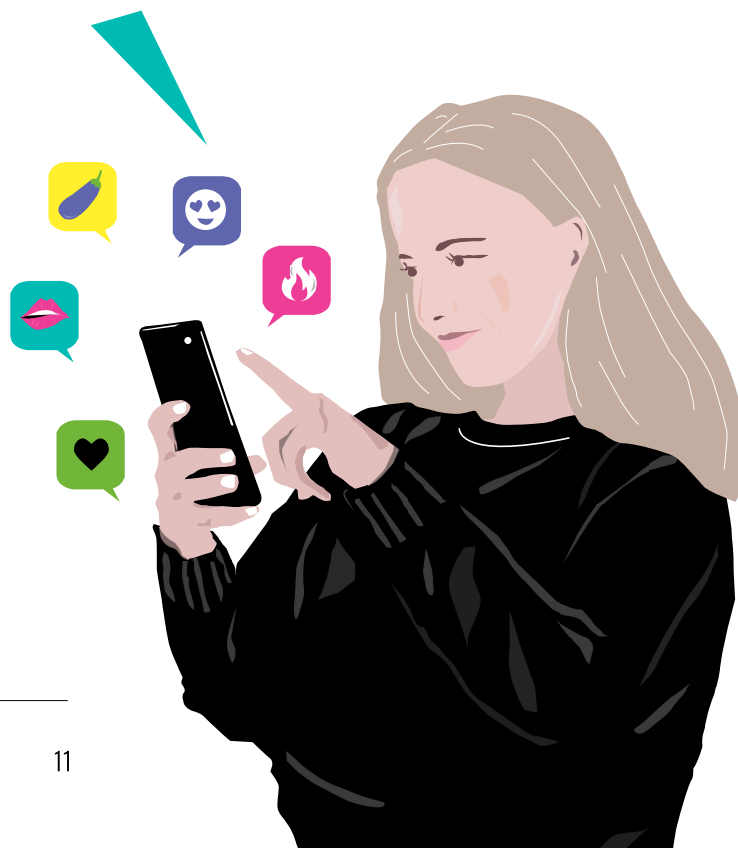
Er is wel verschil tussen de leeftijd waarop jongeren beginnen met orale, vaginale en anale seks. 12,9 % van de 16 tot 18-jarigen heeft wel eens orale seks gehad en 14,1% heeft wel eens vaginale seks gehad. Deze percentages zijn verdubbeld onder de 19 tot 24-jarigen. Geen van de 16 tot 18-jarigen heeft anale seks gehad ten opzichte van 15,3% van de 19 tot 24-jarigen.

ONLINE DATING EN ONLINE SEKSUEEL GEDRAG

Een vijfde van de jongeren gebruikt online media voor het ontmoeten van iemand voor seks of een relatie. 18,8% van de jongens (n=5) en meisjes (n=11) heeft wel eens een datingapp gebruikt. De meest gebruikte apps zijn 1). Tinder, 2). Badoo, 3). Bumble, 4). Muzz en door enkelen Hinge en OkCupid.

Online media worden ook gebruikt voor het uitwisselen van naaktfoto's of seksfilmpjes, ofwel sexting. 20% van de jongens (n=7) en meisjes (n=10) heeft in de afgelopen zes maanden een of meer dan één keer een naaktfoto of seksfilmpje van zichzelf aan iemand laten zien. Twee jongens en zes meisjes hebben in de afgelopen zes maanden afgetrokken of gevingerd tijdens een videochat.

*DAT DURF IK EIGENLIJK NIET.
JE HOUDT DIE FOTO TOCH WEL PRIVÉ?*

3 WELKE THEMA'S VINDEN JONGEREN BELANGRIJK WANNEER HET GAAT OVER SEKSUELE VORMING?

Figuur 2: Woordwolk seksuele vorming – hoe groter het woord, des te vaker genoemd.

ASSOCIATIES SEKSUELE VORMING

De focusgroepen zijn gestart met de vraag: waar denk je aan als je het woord seksuele vorming of seksuele voorlichting hoort? De associaties zijn weergegeven in een woordwolk (Figuur 2) die laat zien dat de meeste jongeren denken aan de seksuele voorlichting vanuit school tijdens het vak biologie.

Daarnaast noemen jongeren verschillende thema's die ze associëren met seksuele vorming, zoals veiligheid, misbruik, relaties, seksuele geaardheid, grenzen leren stellen, experimenteren en twijfel over het eigen lichaam. Opvallend is dat thema's zoals soa's en voorbehoedsmiddelen niet zijn genoemd. Gesprekken thuis met familie of met jongeren- of straathoekwerkers, informatie op internet, sociale media en tv-programma's zijn aangemerkt als informatiebronnen op het gebied van seksualiteit.

PRIORITERING THEMA'S SEKSUELE VORMING

Vervolgens is aan jongeren gevraagd om een aantal subthema's te prioriteren aan de hand van de vraag: hoe belangrijk vinden jullie het om hier voldoende over te weten? Deze thema's zijn ontleend aan het

onderzoek *Seks onder je 25e* dat eens in de vijf jaar wordt uitgevoerd door Soa Aids Nederland en kenniscentrum Rutgers (De Graaf et al., 2017) en luiden als volgt:

- ▼ Verliefdheid en relaties
- ▼ Anticonceptie
- ▼ Voortplanting en abortus
- ▼ Soa, hiv en aids
- ▼ Seks tegen je wil en geven van toestemming (consent)
- ▼ De leuke kanten van seks
- ▼ Seksuele diversiteit en gender
- ▼ Seks online en in de media

In de focusgroepen wordt verschillend gedacht over de prioritering van de thema's. Enkele jongeren geven aan dat alle thema's (even) belangrijk zijn. Wel is duidelijk dat het subthema 'seks tegen je wil en geven van toestemming' in bijna alle focusgroepen als meest belangrijk wordt gezien en dat 'soa, hiv en aids' lager op de prioriteitenlijst staat.

SEKS TEGEN JE WIL EN GEVEN VAN TOESTEMMING (CONSENT)

Toestemming vragen en geven, oftewel consent, is een belangrijk onderwerp voor jongeren. Jongeren vinden dat je de vrijheid moet voelen om te kunnen zeggen wat je fijn vindt in een relatie. Ze zijn van mening dat hen geleerd moet worden hoe je consent kan geven. Een aantal jongeren vindt dat ze over consent en seks tegen je wil en zonder toestemming onvoldoende informatie hebben gekregen vanuit school. Dit sluit aan bij de bevindingen uit het vijfjaarlijkse onderzoek van kenniscentrum Rutgers en Soa Aids Nederland (De Graaf et al., 2017). Een jongere zegt hierover:

Er wordt je niet geleerd, hoe je merkt, of hoe je consent kan geven, hoe je moet omgaan als er consent gegeven wordt, of geen consent gegeven wordt, hoe je erom moet vragen, dat consent midden in de act gewoon teruggenomen kan worden en dat dat gewoon oké is, dat soort dingen wordt gewoon niet geleerd.

**WAT FIJN DAT WE KUNNEN PRATEN
OVER WAT WE WEL EN NIET
FIJN VINDEN!**

Daarnaast is een aantal jongeren van mening dat er te weinig informatie te vinden is over grensoverschrijdend gedrag en seksuele intimidatie. Een jongere zegt niet te weten waar je dit moet aangeven en dat de politie meldingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag niet altijd serieus neemt.

Enkele jongeren vertellen over eigen ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dit thema leeft erg onder de jongeren. Een jongere geeft aan dat er veel wordt gesproken over toestemming en grensoverschrijdend gedrag. Hierbij wordt opgemerkt dat jongens niet intiem durven te zijn omdat ze bang zijn om van meiden te horen dat dit grensoverschrijdend is.

SEKSUELE DIVERSITEIT EN GENDER

Tussen de focusgroepen zijn grote verschillen te bemerken in de manier waarop over seksuele diversiteit en gender wordt gesproken. Hierin spelen geloof, cultuur en identiteit een belangrijke rol. In een van de focusgroepen met jongeren die bekend zijn met het jongeren- en straathoekwerk wordt gesproken over het verschil tussen het accepteren en respecteren van seksuele diversiteit en of homoseksualiteit als normaal gezien moet worden. De meningen hierover lopen uiteen. Eén jongere vindt dat het belangrijk is om respect te hebben en niet te discrimineren, terwijl een ander denkt dat je homoseksualiteit daarmee normaliseert en dat mag vanuit zijn geloofsovertuiging niet. Een ander vindt dat de openheid over seksuele diversiteit in de huidige maatschappij te ver gaat:

Dat ze bijvoorbeeld [een] eigen vlag hebben en daarna gaypride en nu ook komen er ook homoseksuelen bij kinderen en geven ze ook al voorlichting over dat. Dat is gewoon te veel. Je moet kinderen in hun waarde laten.

Jongeren in deze focusgroepen grijpen ook terug op het klassieke conservatief-religieuze narratief waarbij seks slechts bedoeld is voor voortplanting en bijvoorbeeld homoseksualiteit negatieve gevolgen zou hebben voor de samenleving:

[...] er wordt les gegeven dat [homo] zijn, dat het normaal is, maar er wordt niet verteld wat er gebeurt als er zoveel mensen zo worden. Want uiteindelijk vergaat de wereld en worden zo minder kinderen voortgeplant.

In een andere focusgroep zijn jongeren juist veel met seksuele diversiteit en gender bezig. Zij staan positief tegenover voorlichting over seksuele- en genderdiversiteit. Er werd opgemerkt dat de GGD-medewerkers, die aanwezig waren bij een informatieavond over seksualiteit, achterlieden in kennis over genderfluiditeit: "Zelfs de GGD wist dat niet, dat kan een hij of zij zijn, dat [dat] kan verschillen per dag. [...] Dat er allemaal seksualiteiten zijn."

Over het algemeen vinden jongeren dat de informatie vanuit school over seksuele- en genderdiversiteit beter had gekund. In een focusgroep wordt gezegd dat het per school en docent verschilt of en hoe hieraan aandacht is besteed en wat die boodschap inhield. Dit komt overeen met bevindingen van De Graaf en collega's (2017) over de ervaringen met voorlichting op school: deze lopen uiteen.

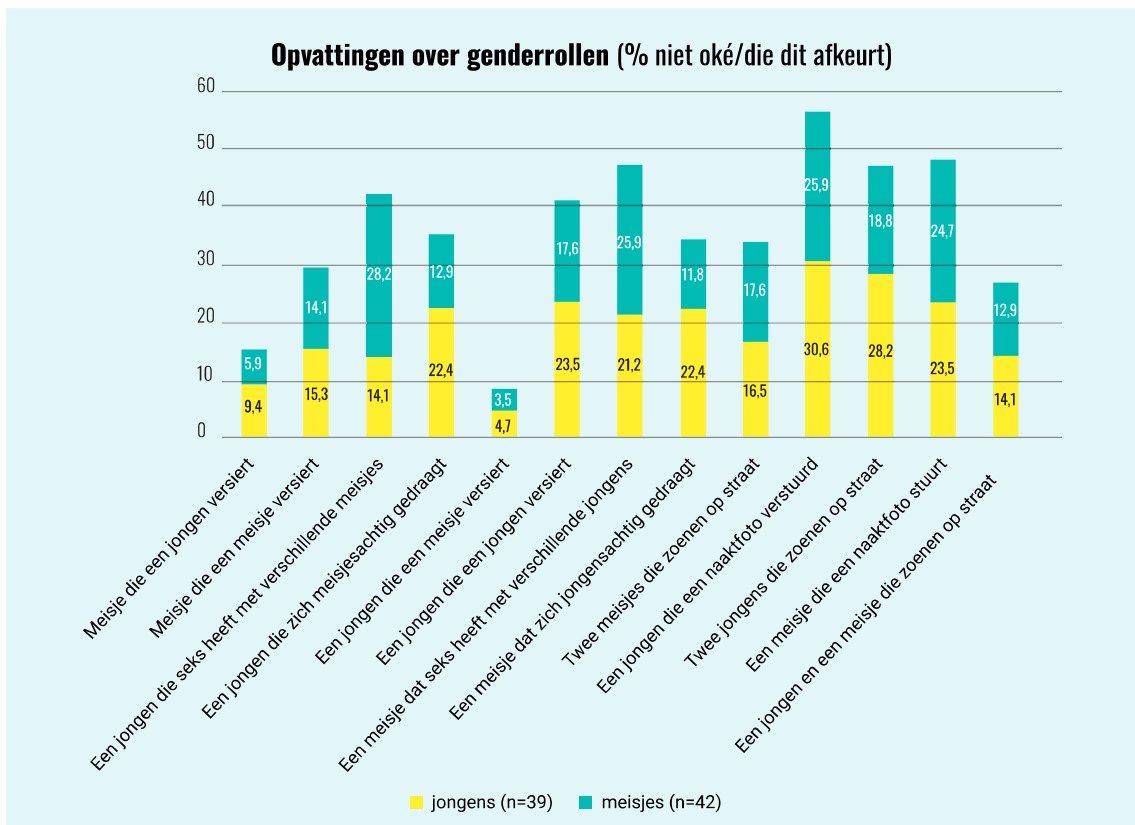
Enkele jongeren geven aan dat ze voorheen weinig informatie over seksuele diversiteit konden vinden. Een jongere geeft aan dat er vroeger meer onduidelijkheid was en dat hij zelf zaken heeft moeten ontdekken, zoals zijn eigen bisexualiteit:

Ik heb ook niet echt vragen, vroeger had ik dat wel meer en was er veel onduidelijkheid over, seksuele voorlichtingen hadden een aantal jaar geleden wel beter gekund. Ik ben zelf bisexueel en heb dat toentertijd zelf moeten ontdekken, ik had hier liever meer info over gehad en het was ook fijn geweest als dit genormaliseerd werd.

OPVATTINGEN OVER SEKS EN GENDERROLLEN

Aan jongeren zijn een aantal stellingen voorgelegd over seks, homoseksualiteit en genderrollen. 54,1% van de jongeren keurt seks tussen twee jongens af en 41,2% keurt seks tussen twee meisjes af. Daarnaast blijkt dat 41,2% van de jongeren het niet oké vindt om seks te hebben als je niet verliefd bent en 38,9% keurt seks voor het huwelijk af. Jongens hebben een conservatievere houding ten aanzien van geslachtsgemeenschap dan meisjes; zij antwoorden op alle stellingen vaker dat ze het niet oké vinden. In Figuur 3 is te zien dat jongeren negatief staan tegenover sexting. 56,5% van de jongeren keurt het af wanneer een jongen een naaktfoto verstuurt en 48,2% keurt het af wanneer een meisje hetzelfde doet. Daarnaast keurt 47,1% het af wanneer twee jongens zoenen op straat en 47,1% vindt het niet oké wanneer een meisje seks heeft met meerdere jongens. Daarnaast toont de staafdiagram dat jongens een negatievere houding tegenover homoseksualiteit en gendernon-conformiteit hebben dan meisjes. Meisjes geven vaker aan dat het niet oké is om meerdere sekspartners te hebben, zowel voor jongens als voor meisjes.

Figuur 3 Opvattingen over genderrollen

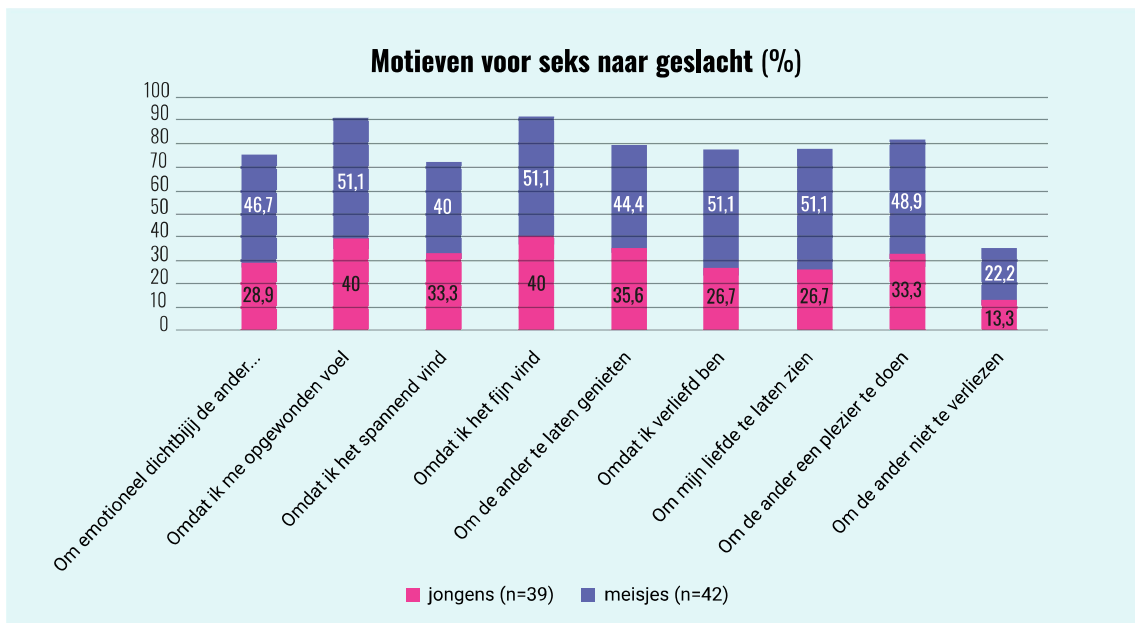
DE LEUKE KANTEN VAN SEKS

Seksuele gezondheid behelst meer dan alleen het voorkomen van negatieve aspecten, zoals seksueel geweld, ongewenste zwangerschap en seksueel overdraagbare aandoeningen (WHO, 2006). Aan de jongeren is daarom ook het subthema ‘de leuke kanten van seks’ voorgelegd. Jongeren verstaan hieronder dingen als genot en dichter tot elkaar komen. Een aantal jongeren geeft aan dat ze informatie over de leuke kanten van seks krijgen van vrienden of door het kijken naar porno. In een andere focusgroep vraagt een jongere zich af wat het nut is van het bespreken van de leuke kanten van seks. Seksueel plezier wordt door deze jongere in verband gebracht met het huwelijk en past daarom volgens hem niet bij seksuele vorming. In een andere focusgroep wordt het belang van seksueel plezier wel erkend. Een jongere geeft aan dat de match tussen partners op het gebied van seks en hoe je hierover communiceert met elkaar heel belangrijk is. “Je kunt de meest perfecte relatie hebben, maar als je op seksueel gebied totaal niet klikt, heb je uiteindelijk een kutrelatie.”

In één van de focusgroepen met studenten wordt gedeeld dat er te weinig wordt gepraat over de positieve kanten van seks. Een jongere kwam voor het eerst in aanraking met dit onderwerp door het kijken van een tv-serie:

[...] dat het fijn kan voelen. Dat het bij je hoort. Maakt niet uit hoe het eruitziet, allemaal dat soort dingen. Dat heb ik ook niet gehad vroeger. Helemaal niet. En nu door zo’n serie kom ik op nieuwe dingen, dat ik denk: dat is toch erg?

Er kan geconcludeerd worden dat jongeren vinden dat er ook aandacht moet zijn voor de plezierige kanten van seks in seksuele voorlichting en niet alleen voor de gevaren en risico’s.

Figuur 4 Motieven voor seks

SEKSUELE ERVARINGEN EN MOTIEVEN OM (GEEN) SEKS TE HEBBEN

Aan de jongeren met seksuele ervaring is gevraagd naar motieven om seks te hebben. Deze motieven zijn overwegend positief. In Figuur 4 is te zien dat bijna alle jongeren regelmatig seks hebben 'omdat ze het fijn vinden' en 'omdat ze zich opgewonden voelen'. De enige duidelijke verschillen tussen de motieven van jongens en meisjes zien we bij 'heel dicht bij de ander willen zijn', 'de ander een plezier willen doen', 'om mijn liefde te laten zien' en 'omdat ik verliefd ben' (meisjes scoren hier hoger). 82,2% van de jongeren (n=39) die seksueel actief zijn heeft wel eens seks 'om de ander een plezier te doen', ook dit motief wordt vaker gerapporteerd onder meisjes.

Aan de jongeren zonder seksuele ervaring is gevraagd naar de redenen om (nog) geen seks te hebben. De meesten (n=18) geven aan dat ze eerst getrouwd willen zijn. Een aantal jongeren vermelden hier expliciet bij dat seks voor het huwelijk niet mag volgens hun (islamitische) geloof. Dit zijn beduidend meer meisjes (n=14) dan jongens (n=4). Meer jongens (n=7) dan meisjes (n=1) geven aan dat ze 'zichzelf nog te jong vinden' of dat het 'gewoon nog niet is gebeurd' (vijf jongens en één meisje).

SEKS ONLINE EN IN DE MEDIA

In een focusgroep met studenten wordt aangegeven dat de voorlichting (op school) over online seksualiteit en sociale media te veel is ingestoken vanuit een risicoperspectief en dat hen niet wordt geleerd hoe wél aan online seks te doen. De boodschap luidt enkel: niet doen of kies zorgvuldig naar wie je online foto's stuurt. Verschillende jongeren vertellen dat er voldoende gewaarschuwd wordt om voorzichtig te zijn met online daten. Tevens wordt de campagne om je hoofd niet op een sexy selfie te plaatsen meerdere keren genoemd. In een focusgroep met jongeren uit het jongeren- en straathoekwerk wordt het belang van dit thema onderstreept omdat zij de risico's rondom online seksualiteit herkennen. "Heel veel mensen plegen ook zelfmoord erdoor." Een jongere noemt als voorbeeld een vriendin die slachtoffer is geworden van sextortion (d.w.z. afpersing met seksueel getint beeldmateriaal van het slachtoffer) door een jongen die ze leerde kennen via Snapchat. Dit thema, en met name het omgaan met seksueel getinte foto's en video's online sturen, leeft onder jongeren en er is consensus over het belang ervan. Echter, jongeren zijn het niet eens over waarop de nadruk moet liggen: de risico's of juist de plezierige kanten ervan.

ONLINE SEKSUEEL GRENSOVERSCHRIJDEND GEDRAG

Vier jongens en vier meisjes hebben in de afgelopen zes maanden een naaktfoto of seksfilmpje van iemand anders doorgestuurd. Het doorsturen van naaktfoto's of filmpjes is strafbaar.

ANTICONCEPTIE, VOORTPLANTING EN ABORTUS

Jongeren verschillen van mening over de vraag of ze voldoende informatie hebben gehad over de pil en andere anticonceptie. Met name over het gebruik van de pil lopen de meningen onder vrouwelijke respondenten uiteen. Een jongere zegt dat informatie hierover makkelijk te vinden is via het internet: "Ja zeker wel. Als je de pil googelt krijg je gelijk te zien welke de beste is." Enkele jongeren vinden

dat de neveneffecten van de pil onvoldoende worden besproken. Een jongere hoorde hier pas van toen ze "breder ging kijken." Ze zegt: "Ik hoorde vriendinnen erover die ermee stopten, en hele goeie, nou ja, verschillen merkten eigenlijk. Dus zo, en toen ging ik er zelf veel meer over lezen. En dacht ik van ja, waarom doe ik dat eigenlijk?"

De meeste jongeren hebben vanuit school informatie gekregen over het gebruik van voorbehoedsmiddelen. Tijdens biologie kregen zij bijvoorbeeld les over het omdoen van een condoom. Jongeren lijken daarnaast voldoende informatie te krijgen over zwangerschap. In een van de focusgroepen geeft een jongen aan dat voorlichting over zwangerschap, abortus en seks tegen je zin vooral gefocust is op vrouwen, terwijl jongens hier net zo goed over moeten worden voorgelicht.

VERLIEFDHEID EN RELATIES

Over verliefdheid en relaties is weinig gezegd in de focusgroepen. Wel komen in de bespreking van dit subthema verschillende culturele en normatieve opvattingen van jongeren naar voren. Een aantal jongens geeft vanuit hun geloofsovertuiging aan alleen seks te willen binnen het huwelijk en zijn daarom niet zo geïnteresseerd in het thema seksualiteit. Trouwen is voor een aantal van hen een voorwaarde voor een relatie. Een jongere zegt hier bijvoorbeeld over: "Ouders horen een relatie niet te normaliseren, dat is een zonde hè. Dus als je dit vertelt aan je moeder en zij accepteert het, dan accepteert zij ook een zonde."

Een ander vertelt meteen te willen trouwen zodra hij een potentiële partner tegenkomt:

Als er een goed meisje op m'n pad komt waarom niet? Stel je voor, ik ken de vader van het meisje en het is een goede familie. Moskee ook. Gaat hij vragen wil je een vrome vrouw of ben je getrouwd. Je moet vertrouwen.

Bovendien wordt in verschillende focusgroepen gesproken over verwachtingen rondom seks. Een jongen geeft aan stress te ervaren omdat er onder vrienden vaak wordt besproken dat je veel seks moet hebben en er op dit gebied verwachtingen zijn waar je aan moet voldoen. Er wordt gesproken over "pandapunten" die je krijgt van leeftijdgenoten. Pandapunten geven aan hoe lang iemand geen seks heeft gehad, bijvoorbeeld een week of een maand. Hierdoor ervaren jongeren soms druk of stress om vooral aan vrienden te laten blijken dat ze seksueel actief zijn. Tevens wordt gesproken over de ideeën die er zijn over de eerste keer seks. Een jongere zegt hierover: "Voor iedereen is de eerste keer echt zwaar teleurstellend." Jongeren vinden dat voor dit soort verwachtingen in seksuele vorming meer aandacht moet zijn.

SOA, HIV EN AIDS

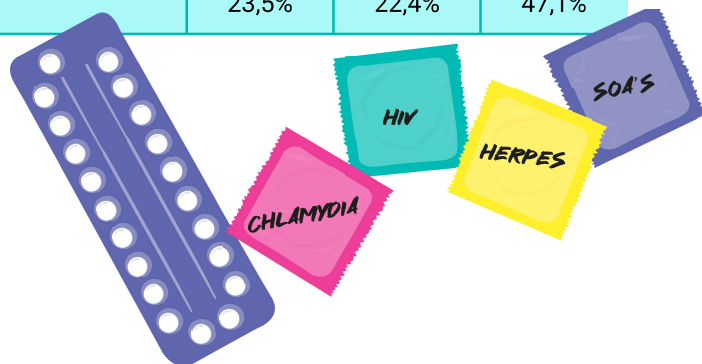
Deze thema's eindigen over het algemeen onderaan de prioriteitenlijst van jongeren. "Niet omdat dat niet belangrijk is, maar zoals chlamydia en hiv kan je best veel betrouwbare informatie over vinden online." Jongeren verschillen van mening of ze voldoende informatie hebben gehad of kunnen vinden over seksueel overdraagbare aandoeningen. Een jongere vindt dat hij te veel

informatie heeft gehad vanuit school. Een ander kreeg alleen vieze plaatjes te zien. Tegelijkertijd lijken er nog wel vragen te zijn over soa's. Enkele jongeren geven aan dat ze zich door deelname aan de focusgroep bewust zijn geworden van hun eigen gebrek aan kennis over dit onderwerp. Jongeren vragen zich af waar soa's vandaan komen en of je ervan kan genezen, et cetera. Ook vragen enkele jongeren zich wel eens af of hun afscheiding normaal is. Hoewel jongeren dit subthema in eerste instantie dus niet zo belangrijk vinden, blijkt uit de focusgroepen dat hun kennis hierover beperkt is.

KENNIS OVER SOA'S EN VEILIG VRIJEN

Aan jongeren zijn een aantal uitspraken voorgelegd om een indruk te krijgen van hun kennis over seksualiteit, voortplanting en soa's. Ze konden hierbij aangeven of deze uitspraken juist of niet juist waren, of dat ze het antwoord niet wisten. Tabel 1 laat zien dat de kennis van jongeren over seksualiteit, voortplanting en soa's op een aantal punten matig is. Dit geldt vooral voor soa's. (Meer) dan de helft van de jongeren weet niet dat wassen na de seks geen soa's voorkomt, dat er soa's zijn waarvan meisjes geen kinderen meer kunnen krijgen en dat soa's niet vanzelf over gaan. Jongens scoren minder goed op de kennisvragen dan meisjes. Dit verschil in kennis is vooral te zien bij de stellingen 'De pil verkleint de kans dat je een soa oploopt', 'Bij de eerste geslachtsgemeenschap bloedt een meisje altijd' en 'Je kunt de morning-afterpil bij de drogist kopen zonder doktersrecept'.

	Jongens (n= 39)	Meisjes (n=42)	Totaal (n=85)
De pil verkleint de kans dat je een soa oploopt	24,7%	10,6%	36,5%
Als je je na seks goed wast, loop je minder snel een soa op	30,6%	24,7%	57,6%
Je kunt de morning-afterpil bij de drogist kopen zonder doktersrecept	22,4%	15,3%	41,2%
Als je geen lichamelijke klachten hebt, kun je toch een soa hebben	21,2%	16,5%	38,8%
Er zijn soa's waarvan meisjes later geen kinderen meer kunnen krijgen	27,1%	21,2%	49,4%
Als je de pil slikt, kun je later geen kinderen meer krijgen	18,8%	14,1%	34,1%
Bij de eerste geslachtsgemeenschap bloedt een meisje altijd	27,1%	16,5%	44,7%
De meeste soa's gaan vanzelf over	23,5%	22,4%	47,1%

4

WAAR VINDEN JONGEREN INFORMATIE OVER SEKSUALITEIT, INTIMITEIT EN RELATIES?

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de vraag waar jongeren leren over seksualiteit en hoe zij aankijken tegen de rol die ouders, school, vrienden, professionals en andere partijen spelen op het gebied van seksuele vorming.

AAN WIE STELLEN JONGEREN HUN VRAGEN?

In de enquête is aan jongeren gevraagd naar wie ze toe (zouden) gaan met vragen op het gebied van seks. De meeste jongeren (16,5% van de jongens en 28,2% van de meisjes) stellen hun vragen aan vrienden. Zowel jongens als meisjes stellen hun vragen eerder aan hun moeder dan aan hun vader. Opvallend is dat meisjes hun vragen eerder stellen aan vrienden, hun moeder, andere familieleden, op school, aan jongeren- of straathoekwerkers en een dokter of hulpverlener. Tegelijkertijd geven meer jongens dan meisjes aan dat ze hun vragen aan niemand stellen.

VRIENDEN

Jongeren onderstrepen het belang van vrienden en leeftijdgenoten wanneer het gaat over praten over seksualiteit en relaties. In twee focusgroepen komt naar voren dat dit te maken heeft met het feit dat vrienden dicht bij de leefwereld van jongeren staan en daarom vertrouwd worden, in tegenstelling tot bijvoorbeeld leraren. "Mensen uit je eigen omgeving voelen vertrouwd aan, waardoor je denk ik sneller geneigd bent om vragen te stellen, dit doe je niet zo snel in de klas."

Verder lijken jongeren het minder ongemakkelijk te vinden om met vrienden te praten over seksualiteit dan met hun ouders. Ze praten met vrienden over de leuke kanten van seks, seksuele diversiteit, details van hun seksleven of stellen elkaar vragen over bijvoorbeeld hygiëne. Of ze delen informatie over bijvoorbeeld anticonceptie: "Zo van: 'Hebben jullie dat ook wel eens?', of 'Hoe is dat bij jou?'" Het feit dat jongeren dezelfde ervaringen hebben en dat ze goed met elkaar kunnen praten lijkt de drempel te verlagen. Zo halen jongeren bijvoorbeeld kennis over seksuele diversiteit bij vrienden omdat dit thema ook bij hen speelt. Tevens wordt seksueel gedrag en wat mag of niet besproken met vrienden:

Ja bijvoorbeeld: wat is de gedragsnorm binnen seksualiteit? Dus hoe ga je met elkaar om? Waar ligt de grens in wat wel en niet kan? Het is algemeen bekend hoe je een soa voorkomt, maar wat doe je wanneer je er wel een hebt?

Hoewel jongeren hun vrienden raadplegen op het gebied van seksualiteit en relaties, geven ze ook aan dat ze elkaar soms negatief beïnvloeden. Zo spreekt een jongere over een machocultuur die

heerst onder jongens. Dit is volgens hem een groot probleem omdat het in een mannenomgeving vaak gaat over wie de meeste seks heeft gehad, elkaar aftroeven en niet meer over wat fijne of goede seks is:

Ik heb die chickie gister geneukt man, hey ik heb dit geneukt, ik heb zoveel geneukt, dit en dit en zus en zo, dus meer een soort 'wie heeft de meeste mensen geneukt', en het gaat niet meer over de juiste manier van seks hebben.

Een meisje vertelt dat zij door vriendinnen het idee kreeg dat het nog niet normaal was om over seksualiteit te praten met haar moeder:

Dus nu achteraf vind ik dat wel interessant: waarom deed ik dat niet? Ik denk omdat ik mij vergeleek met mijn vriendinnen die daar nog niet mee bezig waren, dat ik, dat het niet normaal was. En ondanks dat mijn moeder me die ruimte wel gaf, dat ik toch die ruimte niet voelde.

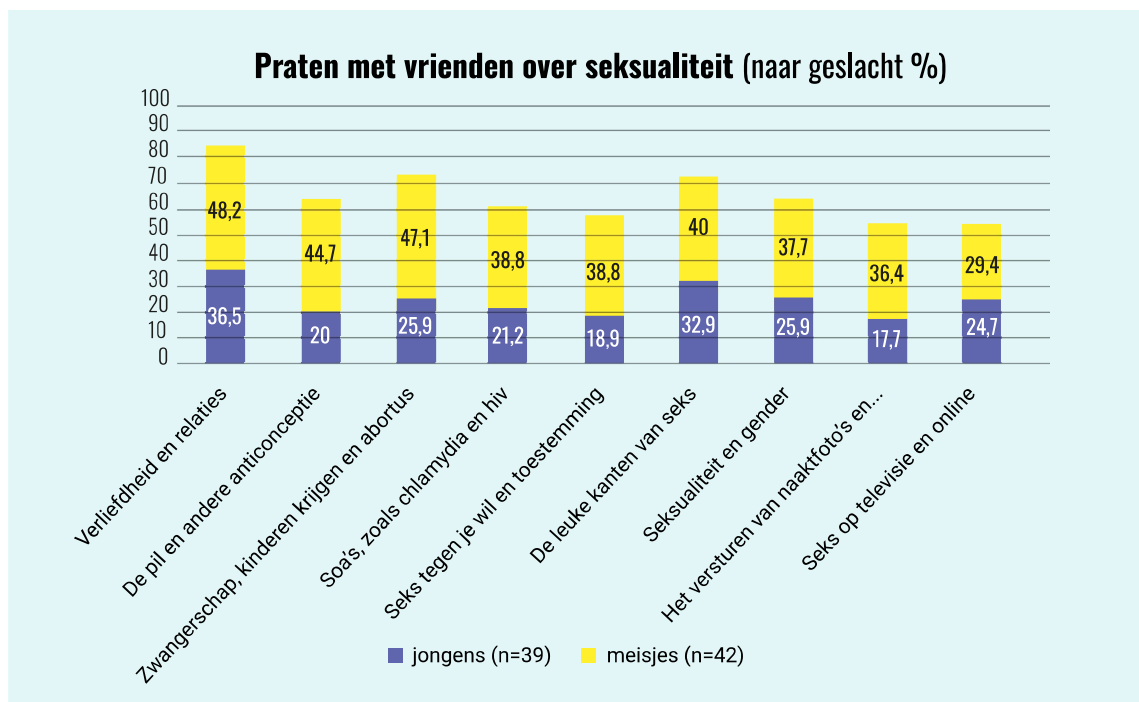
PRATEN MET VRIENDEN OVER SEKSUALITEIT

Aan jongeren is gevraagd hoe makkelijk ze het vinden om over seksualiteit te praten met hun vrienden. Een derde van de meisjes vindt dit makkelijk ten opzichte van een kwart van de jongens. Ook is aan jongeren gevraagd in hoeverre ze met hun vrienden over seks, gender, soa en anticonceptie praten. In Figuur 5 is te zien dat jongeren vooral over verliefdheid en relaties praten met hun vrienden. Meisjes praten vaker dan jongens over de verschillende onderwerpen. Dit geldt vooral voor de pil en andere anticonceptie, zwangerschap, kinderen krijgen en abortus, soa's, seks tegen je wil en toestemming en sexting. Jongens praten over een aantal van de onderwerpen nauwelijks met hun vrienden. Dit geldt vooral voor sexting, seks tegen je wil en toestemming, soa's en anticonceptie.

*IK ZOU GEWOON NORMAAL
OVER SEKS WILLEN PRATEN,
WEET JE...*

*NIET HOEVEEL CHICKIES IK
GESCOORD HEB...*

Figuur 5 Praten met vrienden over seksualiteit

FAMILIE

Enkele jongeren praten met hun ouders over seksualiteit. Een jongere geeft aan bijna nooit vragen te hebben over seksualiteit omdat er thuis open over werd gesproken. Een ander zegt dat hij veel van zijn vader heeft geleerd over seksualiteit en relaties. Zijn vader fungeerde in dat opzicht als een rolmodel: "Hij is altijd heel erg respectvol geweest naar vrouwen toe en dit heb ik ook heel erg meegekregen. [...] Zo wist ik wel een beetje waar ik aan toe was voordat ik begon." Een jongere vertelt dat zij haar moeder dingen heeft geleerd over seksualiteit in plaats van omgekeerd.

De meerderheid van de gesproken jongeren raadpleegt hun ouders niet voor informatie over seksualiteit. Zelfs wanneer jongeren weten dat ze met eventuele vragen bij hun ouders terecht kunnen, maken zij hier geen gebruik van:

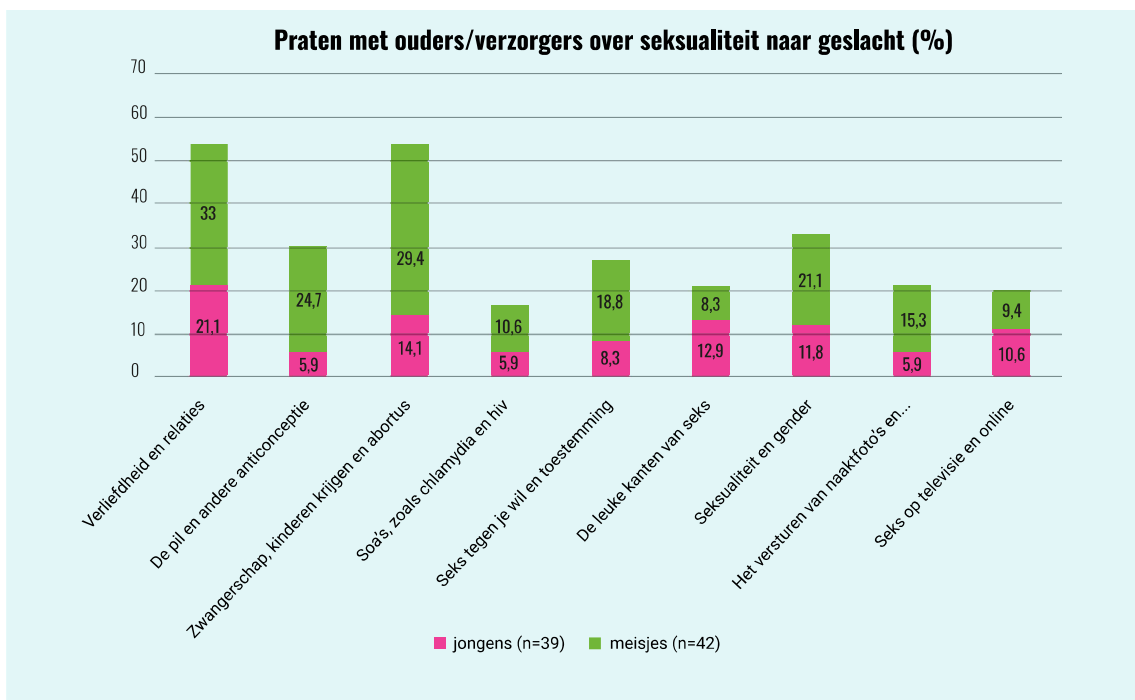
Bijvoorbeeld de eerste keer dat ik seks had, dat weet zij echt niet hoor. En dat ik dan bijvoorbeeld weet ik veel een paar jaar later een morning-afterpil ging halen, dat soort dingen vertelde ik haar niet, terwijl die ruimte was er wel.

Mijn moeder heeft zeg maar wel een luisterend oor, een begrijpend oor, ik zou wel kunnen vertellen van die en die meisje vind ik leuk en zo, maar dat zou ik ook niet zo snel doen.

Uit de focusgroepen blijkt tevens dat jongeren liever in eufemismen over seksualiteit praten met hun ouders, in plaats van direct over de daad zelf. Jongeren ervaren bijvoorbeeld ongemak wanneer ze specifieke onderwerpen met hun ouders bespreken, zoals het belang van hygiëne bij seks. Een ander zegt dat haar ouders ongemakkelijk worden als het over "bepaalde onderwerpen" gaat. Zo praat deze jongere wel over relaties, maar niet over seks en intimiteit. Tot slot geven meerdere jongeren aan eerder bij hun moeder aan te kloppen dan bij hun vader.

PRATEN MET OUDERS/VERZORGERS OVER SEKSUALITEIT

Aan jongeren is gevraagd hoe makkelijk ze het vinden om over seksualiteit te praten met hun ouders. Minder dan 10% van de jongens en meisjes vindt dit makkelijk. Ook is aan jongeren gevraagd in hoeverre ze met hun ouders/verzorgers over seks, gender, soa's en anticonceptie praten. In Figuur 6 is te zien dat jongeren vaker met hun vrienden praten over de verschillende onderwerpen. Met ouders/verzorgers wordt het meest gepraat over verliefdheid en relaties. Over soa's, sexting, de leuke kanten van seks en seks in de media wordt met ouders/verzorgers niet of nauwelijks gepraat. Meisjes praten vaker dan jongens met hun ouders/verzorgers over onderwerpen zoals anticonceptie en zwangerschap, kinderen krijgen en abortus.

Figuur 6 Praten met ouders/verzorgers over seksualiteit

Naast ouders wordt er ook met andere familieleden gepraat over seksualiteit. Dit geldt vooral voor broers en zussen. Een mannelijke respondent heeft het bijvoorbeeld wel eens met zijn zus gehad over hoe de pil werkt. Als er naar rolmodellen wordt gevraagd noemen twee jongeren hun broer of hun zus. Een jongere waardeert haar zus omdat ze eerlijk is. Samen praten ze over wat hen is overkomen: "Soms vertelt zij dingen die ik nog niet wist en daar leer ik dan van."

SCHOOL

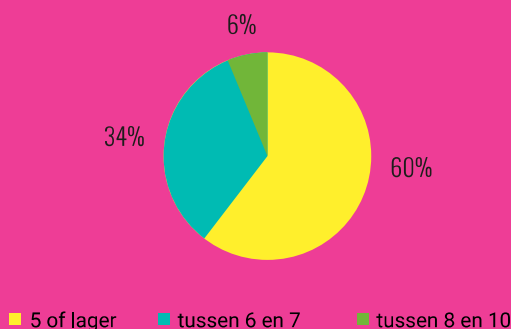
School komt in de meeste focusgroepen als eerste naar voren wanneer het onderwerp seksuele vorming wordt aangesneden. Over het algemeen zijn jongeren niet erg positief over de seksuele vorming die ze vanuit school krijgen. Deze ontevredenheid blijkt ook uit onderzoek van De Graaf et al., (2017) waarin seksuele voorlichting op school wordt beoordeeld met een 5,8. Jongeren vinden de lessen seksuele voorlichting te summier en vooral gericht op de biologische aspecten van seks en voortplanting, soa's en anticonceptie. Leraren zijn ongemakkelijk, onbekwaam of beperkt in het verstrekken van informatie. Bovendien vinden jongeren dat school vooral een negatief beeld van seks verkondigt gericht op de risico's van (online) seksualiteit. Zoals een les over het omdoen van een condoom op een dildo. Dit is volgens jongeren niet voldoende. Er is bijvoorbeeld

nauwelijks aandacht voor seksuele diversiteit. Een jongere zegt: "Je wordt geleerd om alleen straight te zijn." Een andere jongere in dezelfde focusgroep herkent deze geluiden niet en heeft juist veel informatie vanuit school gekregen: "Ik heb wel veel informatie daarover gekregen, omdat mijn school voornamelijk meegaat in de tijd [...]." Tot slot vinden sommige jongeren dat er onvoldoende informatie op school wordt gegeven over anticonceptie (de pil) en de gevolgen daarvan.

WAARDERING INFORMATIE OVER SEKS EN RELATIES VANUIT DE MIDDELBARE SCHOOL

Aan jongeren is gevraagd hoe ze de informatie beoordelen die ze vanuit de middelbare school hebben gekregen. Gemiddeld wordt deze informatie beoordeeld met een 4,8 waarbij 60% van de jongeren een cijfer van 5 of lager geeft, 34% een cijfer tussen 6 en 7 en 6% een cijfer tussen 8 en 10.

Rapportcijfer informatie over seks en relaties vanuit de middelbare school (%)

In Tabel 2 is te zien dat meer dan de helft van de in de enquête ondervraagde jongeren op school te weinig of geen informatie heeft gekregen over alle genoemde onderwerpen. Dit geldt vooral voor de onderwerpen soa's, seks tegen je wil en toestemming, seks op televisie of online en seksualiteit en gender.

	Te weinig/ geen
Verliefdheid en relaties	58,8%
De pil en andere anticonceptie	58,8%
Zwangerschap, kinderen en abortus	57,6%
Soa's, zoals chlamydia en hiv	70,6%
Seks tegen je wil en toestemming	74,2%
De leuke kanten van seks	65,9%
Seksualiteit en gender	68,3%
Het versturen van naaktfoto's en seksfilmpjes	65,9%
Seks op televisie of online	75,3%

**JONGEREN
BEOORDELEN
INFORMATIE
OVER SEKS
EN RELATIES
VANUIT SCHOOL
GEMIDDELD
MET EEN 4,8**

Tabel 2 Hoeveel informatie heb je op school over de volgende onderwerpen gekregen (%)

Naast klachten over de kwaliteit van de lessen wordt in de focusgroepen ook gesproken over het ongemak rondom seksuele voorlichting vanuit school. Jongeren geven aan dat klasgenoten het onderwerp niet serieus nemen en dat er grapjes worden gemaakt. Daarnaast wordt praten met leraren over seksualiteit als ongemakkelijk ervaren. Een jongere geeft om die reden aan dat hij zijn

informatie over seksualiteit liever zoekt op internet of bij zijn vrienden vandaan haalt: "Ik vind het ongemakkelijk om het hier met leraren over te hebben. Ik heb voldoende aan het internet en mijn vrienden."

(ONLINE) MEDIA

Het internet is voor een groot aantal jongeren een belangrijke informatiebron. Het internet wordt gebruikt om informatie te vergaren over anticonceptie, soa's, seksuele oriëntatie, seksuele diversiteit en seksueel plezier of over de seksuele ontwikkeling van jongeren: zit ik op het goede pad, is dit hoe het hoort? Influencers op sociale media, zoals Nikkie Tutorials en JoJo Siwa, fungeren als rolmodellen voor sommige jongeren omdat zij taboes rondom seksualiteit doorbreken. Een jongere die worstelde met haar seksuele oriëntatie vertelt hoe Nikkie Tutorials haar geleerd heeft dat ze zichzelf mag zijn.

ACTIE BIJ VRAGEN OVER SEKS

Aan jongeren is gevraagd wat ze doen als ze iets willen weten over seks. 67,1% van de jongeren zoekt online naar informatie, het gaat om 25,9% van de jongens en 37,6% van de meisjes. Meisjes zoeken over het algemeen vaker iets op over seks in een boek of tijdschrift, online of op sociale media. Meer dan een kwart van de jongeren geeft aan dat ze nooit iets opzoeken (vaker jongens dan meisjes). Enkele jongeren (n=3) geven aan dat ze het aan vrienden of familie vragen of een thema zouden bespreken met hun partner.

Een aantal jongeren geeft aan dat informatie op het internet niet altijd betrouwbaar is. In een van de focusgroepen is gevraagd hoe je kunt checken of informatie klopt. Enkele jongeren controleren of het jaartal klopt en of de bron betrouwbaar is. Betrouwbare bronnen zijn volgens jongeren websites zoals sense.info of websites die jongeren via het jongerenwerk aangeraden krijgen. Daarnaast vertellen meerdere jongeren dat zij vroeger enkel porno als referentiekader hadden omdat ouders en vrienden ofwel niet beschikbaar waren of door de jongeren zelf niet werden gezien als potentiële gesprekspartners op dit gebied. Het resultaat hiervan was een vertekend beeld van seksualiteit.

PORNOGEBRUIK EN OPVATTINGEN OVER PORNO

58,8% van de jongeren geeft aan weleens porno te hebben gezien. Dit zijn 26 jongens, 21 meisjes en 3 jongeren die zich als non-binair identificeren. 29,4% van de jongeren heeft nog nooit porno gezien en 11,8% wil dit niet zeggen.

Aan de jongeren die weleens porno hebben gekeken zijn een aantal stellingen voorgelegd. Meisjes staan wat negatiever tegenover porno dan jongens. 58% van de jongeren is het eens met de stelling 'echte seks is anders dan porno'. Dit zijn meer jongens dan meisjes.

Jongeren uiten daarnaast hun ongenoegen over sociale media die volgens hen een negatief beeld creëren van seksualiteit. Er wordt gesproken over de dubbele seksuele moraal waarbij "een vrouw een slet is" terwijl jongens juist pronken met hun seksleven. Bij de vraag wie ze volgen of aan wie ze zich spiegelen kwam Selma Omari ter sprake, een influencer die bekendstaat om het openlijk uiten van persoonlijke onderwerpen, waaronder seksualiteit. Sommige jongeren vinden dat zij hier te ver in gaat, waarbij ze dit relateren aan hun religie: "We hebben allemaal maar één rolmodel. Ewa, ik zeg voor iedereen: onze profeet."

Naast het internet worden andere media genoemd. Een aantal jongeren vertellen over tv-series zoals Spuiten en Slikken en De Sekszusjes. Hier hebben ze dingen geleerd die ze nog niet wisten, bijvoorbeeld over de leuke kanten van seks:

Gewoon, het hele brede plaatje, dat ging wel over seks ook en hoe je eruitziet. Want, zegt zij, het is nog breder dan dat. Maar dat ik ook gewoon nieuwe woorden leerde over mijn eigen geslacht, dat ik dacht Jezus, wat erg dat ik dit gewoon niet weet. Dus hoe zou ik het [seksuele vorming] voor me zien? Ik weet niet zo goed hoor door wie, maar in ieder geval gewoon veel breder. Van wat is dat geslacht en niet alleen die voortplanting, maar ook dat het fijn kan voelen. Dat het bij je hoort. Maakt niet uit hoe het eruit ziet. Allemaal dat soort dingen. Dat heb ik ook niet gehad vroeger. Helemaal niet. En nu door zo'n serie kom ik op nieuwe dingen. Dat ik denk, dat is toch erg?

Ook noemen jongeren in een van de focusgroepen tijdschriften waarin aandacht is voor gender en seksuele oriëntatie, zoals de LINDA.meiden.

Ten slotte geven enkele jongeren aan dat ze nergens informatie vandaan halen omdat ze op deze leeftijd alles al zouden weten, ze niet gelijk alles hoeven te weten of vanuit hun religieuze overtuigingen überhaupt niets willen weten over seksualiteit.

PROFESSIONALS

Aan de jongeren die in beeld zijn bij het jongeren- en straathoekwerk is gevraagd of ze wel eens over seksualiteit praten met jongeren- of straathoekwerkers. De meeste jongeren geven aan dat ze zich vrij genoeg voelen om vragen te stellen over dit onderwerp. Het jongerencentrum is volgens hen een geschikte plek om hierover te praten: "Het is super laagdrempelig, je kan het overal over hebben en het voelt als een veilige omgeving." Ze vertellen over de grappige sfeer die er hangt maar ook over de mogelijkheid om een serieus gesprek aan te gaan. Bovendien staan jongeren- en straathoekwerkers dicht bij de leefwereld van jongeren dan andere volwassenen, zoals ouders of leraren op school. "Het is een ouder persoon, met meer levenservaring, die gewoon dezelfde, op hetzelfde niveau zit te praten [...]." Een ander zegt: "We zien hem gewoon eigenlijk als vriend."

Echter, het feit dat jongeren zich vrij genoeg voelen om met jongeren- of straathoekwerkers over seksualiteit te praten betekent niet per se dat ze het ook doen. In meerdere focusgroepen komt terug dat jongeren verwachten dat ze met hun vragen over seksualiteit bij jongeren- en straathoekwerkers terecht kunnen, maar dat ze dit nog nooit hebben gedaan of hier (nog) geen behoefte aan hebben. Een jongere vertelt bijvoorbeeld dat er door jongeren onderling wel wordt gepraat over seksualiteit maar dat ze uit zichzelf niet zomaar iets zouden vragen. Een andere jongere meent dat meiden zich onderling niet veilig genoeg voelen om het over deze thema's te hebben. Volgens haar zou een meidenwerker een rol kunnen spelen in het creëren van een veilige setting.

**GIRLS, WEET DAT JE OOK
FF ALLEEN MET MIJ KAN
PRATEN!**

5 WAT ZIJN DE BEHOEFTE VAN JONGEREN OMTRENT SEKSUELE VORMING?

In dit hoofdstuk wordt beschreven welke behoeften en welke wensen jongeren hebben aangaande seksuele vorming. Eerst wordt besproken wat jongeren verwachten van school, ouders en professionals. Vervolgens wordt besproken welke rol het jongeren- en straatwerk hierin zou kunnen spelen en welke voorwaarden en competenties daarbij van belang zijn.

SEKSUELE VORMING: EEN GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID

OUDERS, SCHOOL EN EXPERTS

Eerder is gesproken over hoe jongeren zich verhouden tot school en hun ouders. Hieruit bleek dat jongeren veelal ontevreden zijn over de manier waarop seksualiteit wordt besproken op school en dat weinig jongeren met hun ouders over seksualiteit praten. Toch benadrukken de meeste jongeren dat seksuele vorming een gedeelde verantwoordelijkheid is van school en ouders. Ouders hoeven niet alles uit te leggen, maar er moet wel openheid zijn om over relaties of seksualiteit te kunnen praten. In een van de focusgroepen is gevraagd of de jongeren hun eigen kinderen zouden voorlichten. Alle jongeren zijn dit van plan. Sommigen hebben zelf geen seksuele voorlichting gehad van hun ouders, dit wijten ze aan generatieverschillen.

School daarentegen zou zich volgens een aantal jongeren in de eerste plaats moeten richten op kennisoverdracht door voorlichting over de biologische kant van seks, gender, seksuele diversiteit en verschillende vormen van anticonceptie. Ondanks het eerder besproken ongemak dat sommige jongeren ervaren wordt aangegeven dat er meer aandacht moet zijn voor de positieve kanten van seksualiteit. Bijvoorbeeld over hoe seks fijn kan voelen voor vrouwen: "[...] en dat je dan weet, oké, wat kan ik doen, hoe kan ik het doen, wat kan pijn doen, wat voelt lekker voor d'r, snap je?" Een andere jongere zegt:

Ik vind het ongemakkelijk om het hier met leraren over te hebben. Ik heb voldoende aan het internet en mijn vrienden. Het zou wel ideaal zijn als er meer tips komen over seks, hier hoef ik dan niet op te reageren, maar kan ik wel gebruiken.

Daarnaast zou er meer aandacht moeten zijn voor consent en seksuele grensoverschrijding, hoe je dit moet melden, waar je terecht kan en wat je moet doen als je verhaal niet wordt geloofd door bijvoorbeeld de politie.

Er wordt voorgesteld om seksuele vorming aan te bieden als apart vak op de middelbare school, zoals het vak burgerschap. In een van de focusgroepen ontstaat een discussie over de vraag vanaf wanneer jongeren seksuele vorming moeten krijgen: in de puberteit of al op de basisschool.

Jongens zijn er heel jong mee bezig ja. Maar ik denk niet dat als je tegen diegene praat dat het echt doordringt. [...] Je maakt eerst fouten en dan ga je kijken hoe je het beste iets kan aanpakken. Denk ik.

Daarnaast blijkt dat jongeren een voorkeur hebben voor seksuele voorlichting door "iemand van buitenaf." Deze wens heeft enerzijds betrekking op het ongemak dat jongeren ervaren wanneer met docenten over seksualiteit wordt gesproken. Anderzijds wordt het belang van expertise genoemd. School zou niet de gewenste diepgang kunnen bieden en bovendien te ver af staan van de leefwereld van jongeren:

Het begint eigenlijk ook heel jong denk ik, op de basisschool. Door een 50-jarige die al heel lang geen seks meer heeft informatie krijgen over seks, die op dat moment helemaal niet meer van de tijd is, wat ook een onderdeel is van seksuele vorming, maar misschien niet de juiste seksuele vorming of zo.

Meerdere jongeren hebben het over een expert, een seksuoloog of iemand van de GGD. Een jongere meent dat een expert nodig is, omdat er zoveel fabels bestaan over seksualiteit: "[...] er zijn zoveel fabels die, als je dat alleen maar in een beperkte groep van je familie en je vrienden bespreekt, en die zijn nooit geleerd, dat je, dan laat je die fabels leven zeg maar."

Tot slot hebben jongeren nog een aantal concrete suggesties om de kwaliteit van seksuele vorming te verbeteren. Er wordt voorgesteld om mensen met verschillende opvattingen tegenover elkaar te zetten, gastsprekers uit te nodigen met expertise op een bepaald gebied of voorlichting te laten verzorgen door leeftijdgenoten. De meerwaarde hiervan is dat jongeren verschillende ideeën en manieren omtrent seksualiteit te horen krijgen: "Ja, en dan ook gewoon verschillende gedachten zeg maar over hoe je met seksuele dingen omgaat, wat verschillende mensen kan horen van, zo kan het ook." Wel is van belang dat er iemand beschikbaar is bij wie jongeren op een later moment terecht kunnen met vragen. Een andere jongere voegt toe dat er misschien ook in kleine groepjes gewerkt zou kunnen worden, bijvoorbeeld jongens en meisjes gescheiden. Dit om een veilige, vertrouwde sfeer te creëren. Ook wordt gesproken over de mogelijkheid om seksuele voorlichting aan te bieden in verschillende vormen zoals een film of een theaterstuk.

SEKSUELE VORMING IN HET JONGEREN- EN STRAATHOEKWERK

Zowel met de jongeren die in beeld zijn bij het jongeren- en straathoekwerk als met de studenten is gesproken over de rol die jongeren- en straathoekwerkers kunnen hebben in het bespreekbaar maken van seksualiteit. Aan de jongeren is ook gevraagd wat hun behoeften zijn aan ondersteuning op het gebied van seksualiteit vanuit het jongeren- en straathoekwerk.

EEN PROACTIEVE ROL NOODZAKELIJK

Zoals eerder beschreven voelen jongeren zich vrij genoeg om met jongeren- en straathoekwerkers over seksualiteit te praten omdat ze dichtbij de leefwereld van jongeren staan en het contact gelijkwaardig voelt, als een soort vriend met meer levenservaring. Ook draagt de laagdrempeligheid en veiligheid van het jongerencentrum en de mogelijkheid om zowel een luchtig als serieus gesprek te voeren hieraan bij. Tegelijkertijd geven jongeren aan dat seksualiteit een spannend onderwerp is waar ze niet snel uit zichzelf over zullen beginnen. Meerdere keren komt naar voren dat jongeren seksualiteit als een taboe zien, weerstand voelen of er niet open over durven te spreken. Jongeren- of straathoekwerkers kunnen een opening bieden: "[...] Ik denk wel dat er echt wel mensen in gesprek zullen gaan, maar dat de jongerenwerkers of begeleiders hier zelf over moeten beginnen. Op deze leeftijd zal ik er namelijk nooit uit mezelf open over beginnen."

Dit vraagt dus om een proactieve rol van jongeren- en straathoekwerkers in het adresseren van onderwerpen zoals seksualiteit, intimiteit en relaties.

SEKSUELE VORMING BINNEN HET JONGEREN- EN STRAATHOEKWERK

Aan jongeren is in de enquête gevraagd hoe makkelijk ze het vinden om over seksualiteit te praten met jongerenwerkers of straathoekwerkers. 1 op de 5 van de ondervraagde jongeren vindt dit makkelijk. Daarnaast is gevraagd of jongeren het gevoel hebben dat ze bij jongeren- en straathoekwerkers terecht kunnen als ze vragen hebben over seksualiteit of relaties. De helft van de jongeren heeft het gevoel dat ze er terecht kunnen. Ook voelt de helft van de jongeren zich veilig genoeg om over seksualiteit en relaties te praten met de jongerenwerker(s)/straathoekwerker(s) die zij kennen. Op beide vragen scoren de meisjes iets hoger dan jongens, maar het gaat om een klein verschil.

Ook is aan jongeren gevraagd of jongeren- of straathoekwerker(s) die zij kennen voldoende aandacht besteden aan seksualiteit en relaties. 38,8% vindt dat dit voldoende is, meisjes (21,2%) vinden dit vaker voldoende dan jongens (16,5%).

**38,8 % VAN DE
JONGEREN
VINDT DAT
JONGEREN-
WERKERS OF
STRAATHOEK-
WERKERS
VOLDOENDE
AANDACHT
BESTEDEN AAN
SEKSUALITEIT
EN RELATIES**

De behoeften van jongeren op het gebied van seksuele vorming lopen uiteen: lessen zelfbeeld (en meer van jezelf houden); informatie over seksuele diversiteit en gender; het bespreekbaar maken van gendernormen en genderongelijkheid; het ervaren van druk vanuit leeftijdgenoten om veel seks te hebben. Jongeren willen het met elkaar hebben over hoe je hiermee omgaat. Daarnaast klinken geluiden dat er onvoldoende informatie te vinden is over grensoverschrijdend gedrag en seksuele intimidatie. Ook online seksualiteit is een belangrijk thema voor jongeren waar zij meer informatie over willen.

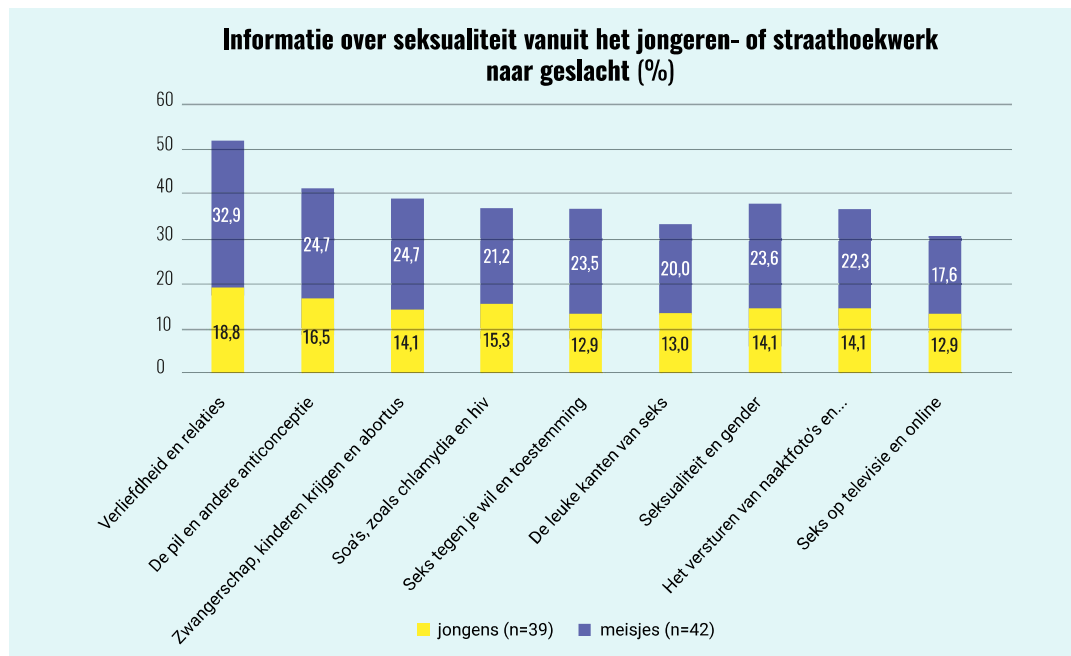
Over de insteek van de voorlichting verschillen de meningen. Sommige jongeren pleiten voor een focus op de risico's terwijl in een andere focusgroep vraag is naar aandacht voor de positieve ervaringen. Er kan gesteld worden dat er behoefte is aan handvatten: hoe kun je je online uitlaten? Wat is slim, wat kun je beter niet doen en wat als het fout gaat? In een van de focusgroepen wordt aangegeven dat bij veel onderwerpen zoals anticonceptie, seks tegen je wil, zwangerschap en abortus vooral de verantwoordelijkheid van de vrouw wordt belicht zonder de rol van de man te betrekken.

[...] ook vind ik dat het vaak over de vrouw gaat, want wat is er eigenlijk voor mannen? Daarbij hetzelfde verhaal van zwangerschap en abortus of seks tegen je wil in, dit kan toch net zo traumatisch voor een man zijn. Volgens mij gebeurt dit wel, maar wordt hier nog weinig over geuit.

De wens tot het ontwikkelen van speciaal aanbod voor jongens en mannen over onderwerpen als grensoverschrijding, omgaan met ongeplande of gewenste zwangerschap en de rolverdeling tussen mannen en vrouwen worden meerdere keren genoemd.

HOEVEEL INFORMATIE HEB JE VANUIT HET JONGEREN- OF STRAATHOEKWERK GEHAD OVER DE VOLGENDE ONDERWERPEN?

In Figuur 7 is te zien dat jongeren vanuit het jongeren- en straathoekwerk vooral informatie hebben gehad over verliefdheid en relaties, de pil en andere anticonceptie, zwangerschap, kinderen en abortus en seksualiteit en gender. Jongeren hebben minder informatie ontvangen over seks in de media, het versturen van naaktfoto's en seksfilmpjes (sexting) en de leuke kanten van seks. Meisjes hebben over het algemeen meer informatie gehad over de verschillende onderwerpen. Dit geldt ook voor het onderwerp seks tegen je wil en toestemming. 1 op de 4 meisjes heeft hierover informatie gehad ten opzichte van 1 op de 8 jongens. Dit verschil is wellicht verklaarbaar door de prominente aandacht voor deze onderwerpen in het meidenwerk.

Figuur 7 Informatie over seksualiteit vanuit het jongeren- of straathoekwerk

VOORWAARDEN EN COMPETENTIES VOOR PROFESSIONALS

Jongeren geven aan dat jongeren- en straathoekwerkers met een aantal zaken rekening moeten houden wanneer ze in gesprek gaan over seksualiteit. Het creëren van een veilige omgeving is van groot belang. Alleen dan durven jongeren eerlijk te zijn en hun vragen te stellen. "Als mensen zich vertrouwd voelen in een omgeving zullen ze vaker over iets praten of open staan om dingen te leren." Een andere jongere zegt hierover: "Ik vind wel dat de jongerenwerkers de jongeren de tijd en ruimte moeten geven, en dat zij zich op hun gemak voelen. Anders ben ik bang dat er niks bereikt gaat worden en dat zou zonde zijn." Een belangrijk onderdeel hiervan is een vertrouwensband. Dit vraagt om een open houding van jongeren- en straathoekwerkers waarmee ze uitstralen dat ze de jongeren niet veroordelen, laten zien te vertrouwen zijn, dat ze zich goed kunnen inleven en interesse tonen in wat er speelt in de leefwereld van jongeren. Ook vertrouwelijkheid is een belangrijke voorwaarde. In meerdere focusgroepen is gevraagd of ouders mogen weten waarover gepraat wordt in het jongeren- en straathoekwerk. De meeste jongeren vinden dit niet wenselijk: "Als ik iets aan hun [ouders] wil vertellen dan vertel ik het zelf wel." En een ander zegt:

[...] met ouders daarover praten is gewoon een beetje ongemakkelijk en liever niet, dus dat vind ik niet dat ouders erbij betrokken moeten worden, omdat, je doet het uit respect voor jezelf en vertrouwen voor jezelf vertel je het één iemand, en je kan er niet met je ouders over praten dus je praat met die mensen.

Er wordt toegevoegd dat jongerenwerkers wel een brugfunctie kunnen vervullen wanneer een jongere iets aan zijn ouders wil vertellen, maar het niet durft. Echter, deze keuze is altijd aan de jongere zelf.

Daarnaast is aandacht voor het creëren van de juiste setting belangrijk. Jongeren- en straathoekwerkers moeten nadenken over de groepsamenstelling. Een jongere zegt: "Probeer je groepen zo goed mogelijk in te delen zodat hier ook een klik ontstaat." Bijvoorbeeld de jongens en meiden apart. Sommige jongeren hebben een voorkeur voor een-op-een begeleiding rondom dit thema. Tegelijkertijd is voorzichtigheid geboden omdat jongeren dit - met name met mannelijke professionals - als bedreigend of zelfs als grensoverschrijdend kunnen ervaren.

Over het algemeen praten jongeren over thema's zoals seksualiteit, intimiteit en relaties graag met iemand van hetzelfde geslacht. Dezelfde culturele of religieuze achtergrond is voor sommige jongeren belangrijker dan voor anderen: "Cultuur is belangrijk, als je dezelfde culturele achtergrond hebt, dat praat makkelijker." Als een jongerenwerker- of straathoekwerker niet dezelfde achtergrond heeft, vinden jongeren dat deze op z'n minst kennis moet hebben van de religie of cultuur. "Een jongerenwerker hoeft niet per se gelovig te zijn, maar hij moet wel onze principes kunnen begrijpen."

Naast een veilige en gepaste setting is van belang dat jongeren- of straathoekwerkers zelf zonder ongemak over seksualiteit kunnen praten. Jongeren benadrukken tot slot het belang van aansprekend aanbod. Bijvoorbeeld door op zoek te gaan naar manieren om interactie teweeg te brengen. "Ga samen op zoek en zorg voor gezamenlijke interactie."

WAT HEB JE NODIG OM OVER SEKSUALITEIT TE PRATEN?

Aan jongeren is gevraagd wat ze nodig hebben om over seksualiteit te praten. 'Een klik tussen mij en de persoon met wie ik het bespreek' en een 'veilige setting/sfeer' zijn het meest belangrijk voor jongeren. Meisjes scoren ruim twee keer zo hoog dan jongens op de items 'Een "klik" tussen mij en de persoon met wie ik het bespreek' en 'Dat ik me niet veroordeeld voel'. Jongens geven vaker dan meisjes aan dat ze niks nodig hebben.

6 CONCLUSIE

Centraal in dit rapport staat de vraag welke ondersteuningsbehoeften jongeren hebben op het gebied van seksuele en relationele vorming en hoe jongeren- en straathoekwerkers hieraan kunnen bijdragen.

Allereerst is besproken welke thema's jongeren het meest belangrijk vinden wanneer het gaat over seksuele vorming. Een eenduidig antwoord op deze vraag is niet mogelijk omdat de prioritering van de thema's in de verschillende focusgroepen uiteenloopt. Er kan gesteld worden dat het onderwerp consent en seks tegen je wil hoog op de prioriteitenlijst staat. Dit geldt ook voor seks online en in de media waarbij niet enkel aandacht zou moeten zijn voor de risico's, maar ook de plezierige kanten ervan. Over het belang van een onderwerp als seksueel plezier is geen consensus, dit geldt ook voor seksuele- en genderdiversiteit. Sommige jongeren vinden deze onderwerpen vanuit culturele of religieuze overtuigingen minder relevant. Opvallend is dat onderwerpen als soa's, hiv en aids en het voorkomen van zwangerschap als minder belangrijk worden gezien wanneer het gaat over seksuele vorming. Tegelijkertijd blijkt uit de enquête dat de kennis over deze thema's beperkt is en een aantal jongeren zich door deelname aan de focusgroepen bewust zijn geworden van deze kennislacune.

Ten tweede is besproken waar jongeren informatie vinden over seksualiteit, intimiteit en relaties. Zowel uit de kwalitatieve als kwantitatieve data blijkt dat jongeren voornamelijk bij vrienden te rade gaan of het internet raadplegen. Beide informatiebronnen zijn echter niet ideaal. Vrienden weten niet alles en kunnen ook een negatieve invloed hebben (o.a. door groepsdruk of machogedrag) en informatie op het internet is niet altijd betrouwbaar of laat een vertekend beeld van seksualiteit zien (o.a. porno en social media). Ouders zijn voor jongeren niet altijd beschikbaar vanwege schaamte en taboe dat in veel families rust op seksualiteit. Ook wordt met ouders liever niet gedetailleerd gesproken over seksualiteit. Over de seksuele vorming op school zijn jongeren over het algemeen ontevreden. De voorlichting is beperkt en vooral gericht op de biologische aspecten van seks en voortplanting, soa's en anticonceptie en hanteert een risicoperspectief met weinig aandacht voor seksuele diversiteit en de plezierige kanten van seks. Bovendien wordt praten met docenten over seksualiteit als ongemakkelijk ervaren en hebben jongeren behoefte aan "iemand van buitenaf" met expertise. Er is ook vraag naar alternatieve werkvormen zoals film of theater, gastsprekers of voorlichting door leeftijdgenoten.

Ten derde zijn de behoeften van jongeren omtrent seksuele vorming besproken en welke rol het jongeren- en straathoekwerk hierin kan spelen. Jongeren benadrukken dat seksuele vorming een gedeelde verantwoordelijkheid is tussen ouders, school en eventueel de inzet van externe professionals. Dit kunnen experts zijn (o.a. GGD, Rutgers) of bijvoorbeeld jongeren- en straathoekwerkers. Het is fijn als ouders in ieder geval beschikbaar zijn en open staan voor een

gesprek – dit kan ook laagdrempelig – bijvoorbeeld over verliefdheid en relaties. Van school verwachten jongeren informatieverstrekking over de biologische kant van seks, seksuele diversiteit en gender, verschillende vormen van anticonceptie, vanuit een sekspositieve insteek. Met externe professionals kunnen jongeren meer de diepte ingaan. Ook is het jongeren- en straathoekwerk volgens jongeren een geschikte plek om seksualiteit te adresseren. Jongeren voelen zich vrij genoeg en denken er terecht te kunnen, maar geven tegelijkertijd aan dat ze niet uit zichzelf over seksualiteit zullen beginnen. Vanwege het taboe en schaamte rondom seksualiteit is een proactieve rol van jongeren- en straathoekwerkers gewenst. Het creëren van een veilige setting en een vertrouwensband zijn cruciale voorwaarden, alsmede een zorgvuldige afstemming op de behoeften en samenstelling van de doelgroep (bijvoorbeeld jongens en meiden apart). Thema's die volgens jongeren aandacht vragen zijn omgaan met online seksualiteit, seksuele grensoverschrijding, peer pressure, gendernormen en seksuele diversiteit. Tevens is vraag naar specifiek aanbod voor jongens.

AANBEVELINGEN VOOR DE PRAKTIJK VAN HET JONGEREN- EN STRAATHOEKWERK

Uit de voorgaande conclusie zijn de volgende aanbevelingen geformuleerd voor de praktijk van het jongeren- en straathoekwerk:

ERKEN DE NOODZAAK OM SEKSUALITEIT BESPREEKBAAR TE MAKEN BINNEN HET JONGEREN- EN STRAATHOEKWERK.

Jongeren- en straathoekwerkers bevinden zich in een unieke positie: ze staan dichtbij de leefwereld van jongeren en zijn daarom in staat om een waardevolle bijdrage te leveren aan hun seksuele vorming. Jongeren- en straathoekwerkers kunnen fungeren als sparringpartner: ze kunnen vragen beantwoorden die jongeren liever niet stellen aan hun ouders, vrienden of op school, en ze kunnen uitwisseling met andere jongeren faciliteren. Daarnaast kunnen jongeren- en straathoekwerkers een cruciale signalerende rol hebben en een jongere doorverwijzen wanneer er sprake is van problematiek. Het is van belang dat jongeren- en straathoekwerkers zich bewust worden van de noodzaak om jongeren te begeleiden in hun seksuele vorming vanuit hun unieke positie in de leefwereld van jongeren. Op organisatieniveau vraagt dit om een visie en taakopvatting omtrent seksuele vorming die is verankerd in beleid, plus de mogelijkheid tot deskundigheidsbevordering.

BIJDRAGEN AAN SEKSUELE VORMING VRAAGT OM EEN PROACTIEVE HOUDING.

Jongeren hebben behoefte aan ondersteuning op het gebied van seksualiteit, intimiteit en relaties. Ze voelen zich vrij genoeg en denken bij het jongeren- of straathoekwerk terecht te kunnen met hun vragen. Echter, vanwege schaamte en taboe zullen ze hier niet snel uit zichzelf over beginnen. Dit vraagt om een proactieve rol van jongeren- en straathoekwerkers waarbij ze het thema actief adresseren. Proactief bijdragen aan seksuele vorming kan door preventief het gesprek aan te gaan met jongeren over actuele gebeurtenissen, thema's zoals online seksualiteit, seksuele weerbaarheid en consent of gendernormen en seksuele- en genderdiversiteit waarover de meningen van jongeren sterk uiteenlopen. Proactief bijdragen aan seksuele vorming vraagt ook om alertheid op eventuele problematiek of ondersteuningsbehoeften van jongeren op het gebied van seksualiteit en hier adequaat op kunnen reageren. Bijvoorbeeld door een-op-een het gesprek aan te gaan of een jongere door te verwijzen naar een instantie zoals de GGD of de huisarts.

ZORG DAT AANBOD INTERACTIEF EN AANSPREKEND IS.

Jongeren vragen om interactief en aansprekend aanbod. Alternatieve vormen als film of theater worden genoemd. Ook het organiseren van een thema-avond met een gastspreker, een quiz of een interactief debat aan de hand van stellingen of het spelen van een kaartspel zijn manieren om het gesprek over seksualiteit op een laagdrempelige manier aan te zwengelen. Of bedenk samen met jongeren een werkvorm die aansluit bij hun behoeften.

BESTEED MEER AANDACHT AAN DE SEKSUELE VORMING VOOR JONGENS.

Binnen het meidenwerk is seksuele vorming een prominent aandachtspunt. Dit geldt niet voor jongens. Zowel uit de kwantitatieve en kwalitatieve data blijkt dat aandacht voor seksualiteit in het jongeren- en straathoekwerk voor jongens beperkt is, dat jongens slechter scoren op de kennisvragen én vaker geen actie ondernemen wanneer ze vragen hebben over seks. De focus van seksuele vorming bij jongens ligt vaak op (het voorkomen van) ouderschap, bijvoorbeeld in relatie tot sexting en sextortion en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Jongens hebben echter ook ondersteuningsbehoeften, te weten: beperkte kennis over seksualiteit, voortplanting en soa's; een vertekend beeld van seks en relaties (o.a. door porno); en een machocultuur waarin weinig ruimte is voor kwetsbaarheid. In het aanbod voor jongens is daarom ook aandacht nodig voor de plezierige kanten van seks, het bespreken van genderrollen en voor eventuele ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag of seksuele uitbuiting.

VERHOUD JE TOT HET AANBOD OP SCHOOL EN VERSTERK ELKAAR.

Scholen zijn wettelijk verplicht om seksuele vorming te verzorgen. Jongeren zijn vaak ontevreden over de invulling hiervan. Het jongeren- en straathoekwerk kan een aanvullende rol spelen. De rol voor jongeren- en straathoekwerkers op school wordt uitgebreid, zoals bijvoorbeeld de afgelopen twee jaar in Amsterdam (Van Dijk et al., 2023). Hier kunnen professionals inspelen op de door de jongeren uitgesproken behoefte "iemand van buitenaf" te spreken waarmee ze de diepte in kunnen gaan en vragen kunnen stellen die ze liever niet stellen aan docenten. Deze professionals staan dicht bij hun leefwereld, hoeven zich niet te verhouden tot curricula en hebben een andere verhouding met leerlingen. Het is aan te raden om de samenwerking met scholen daarom op te zoeken en elkaars aanbod te versterken, bijvoorbeeld door jongeren- en straathoekwerkers trainingen te laten verzorgen of het gesprek aan te gaan met jongeren naar aanleiding van de voorlichting op school.

DANKWOORD

We willen alle deelnemers aan de enquêtes en focusgroepen hartelijk danken voor hun bijdrage. Daarnaast willen we alle jongeren- en straathoekwerkers en andere professionals van de deelnemende organisaties bedanken voor hun hulp bij het vormgeven van het onderzoek en het organiseren van de dataverzameling. Ook de studenten van de opleidingen Social Work en Pedagogiek van Hogeschool Inholland zijn we dankbaar voor hun inzet. Tot slot willen we Prof. Dr. Ellen Laant eren. Zij heeft ons tijdens het schrijven van het onderzoeksvoorstel scherp gehouden op het belang van aandacht voor de positieve kanten van seksualiteit.

LITERATUUR

- Arnett, J. J. (2001). *Adolescence and emerging adulthood: A cultural approach*. Prentice Hall.
- Brandon-Friedman, R. A. (2019). Youth Sexual Development: A Primer for Social Workers. *Social Work*, 6(4), 356-364. <https://doi.org/10.1093/sw/swz027>, PMID: 31560774
- Cense, M., De Grauw, S., & Vermeulen, M. (2019). *Gewoon, het taboe eraf halen. Wat leerlingen willen van seksuele vorming*. Rutgers.
- De Graaf, H., Van den Borne, M., Nikkelen, S., Twisk, D., & Meijer, S. (2017). *Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*. Rutgers/Soa Aids Nederland, Uitgeverij Eburon.
- Dodd, S. J., & Tolman, D. (2017). Reviving a Positive Discourse on Sexuality within Social Work. *Social work* 62(3), 1-8. <https://doi.org/10.1093/sw/swx016>
- Dunk-West, P. (2013). 'Gender, Agency and the Sexual Self: A Theoretical Model for Social Work'. *Advances in Social Work and Welfare Education*, 15(1), 32-47.
- Heemelaar, M. (2013). *Seksualiteit, intimiteit en hulpverlening* (4e herziene druk). Bohn Stafleu van Loghum.
- Hoïng, M., Janssen, J., Boer, A., & Liebrechts, M. (Red.) (2017). *Bespreekbaar maken van seksualiteit en intimiteit*. Uitgeverij Couthino.
- Lavie-Ajayi, M. (2020). Everyday sexuality in social work field placement. *International Social Work*, 1-14. <https://doi.org/10.1177/0020872820901566>
- Naber, P., & Meijer, J. (2019). Lijf en Liefde. In J. Hermes, R. van Goor, & M. de Jong (Red.), *Leefwerelden van jongeren. Thuis, school, media en digitale cultuur* (pp. 89-105). Uitgeverij Couthino.
- Picavet, Ch., Tonnon, S., Franssens, D., & Wijsen, C. (2012a). Hulpzoekgedrag en route naar zorg bij seksuele problemen. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 36, 3-11.
- Picavet, C., & Zuidewind, C. (2012b). *Behoeftenonderzoek leeflijn seksuele ontwikkeling (interviews)*. Rutgers WPF.
- Shoveller, J. A., Johnson, J. L., Langille, D. B., & Mitchell, T. (2004). Socio-cultural influences on young people's sexual development. *Social Science & Medicine*, 59(3), 473-487. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2003.11.017>

- Schaafsma, D. (2019). Aandacht voor seksueel plezier. *Vakblad Sociaal Werk*, 20(4), 22-25. <https://doi.org/10.1007/s12459-019-0052-6>
- Van der Vlugt, I. (2016). *Richtlijn seksuele en relationele vorming. Visie, doelen en uitgangspunten*. Rutgers WPF.
- Van Dijk, L., & Van de Walle, R. (2012). *Behoeftenonderzoek leeflijn seksuele ontwikkeling (literatuur)*. Rutgers WPF.
- Van Dijk, T., Koetsenruijter, R., & Sieckelinck, S. (2023). *Twee jaar jongerenwerk op Amsterdamse scholen: een onderzoek naar implementatie, doelrealisatie en versterking*. Lectoraat Youth Spot, Hogeschool van Amsterdam.
- Van Eijk, L., & Kuyper, A. (2017). Seksualiteit en de professional. In M. Höing, L. Janssen, A. Boer, & M. Liebrechts (Red.), *Bespreekbaar maken van seksualiteit en intimiteit. Handboek voor professionals in zorg en welzijn* (pp. 85-103). Coutinho.
- Van Gelderen, G., & Bender, J. (2012). Durf jij over seks te beginnen? *Tijdschrift voor praktijkondersteuning*, 5(3), 76-79.
- Van Lunsen, R. (2014). Praten over seks. In P. Leusink, & M. Ramakers (Red.), *Handboek seksuele gezondheid. Probleemgeoriënteerd denken en handelen*. Koninklijke Van Gorcum.
- WHO. (2006). *Defining sexual health. Report of a technical consultation on sexual health*, p. 28-31. January 2002. Geneva.

**HET
HOORT
ERBIJ!**